

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Mina Mansoor

**Pot do dokončne prepovedi trgovine s sužnji in uradne odprave
suženjstva v Braziliji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Mina Mansoor

Mentor: doc. dr. Žiga Vodovnik

**Pot do dokončne prepovedi trgovine s sužnji in uradne odprave
suženjstva v Braziliji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvaljujem se vsem, ki so mi ob študiju trdno stali ob strani in niso nehali verjeti vame. Posebna zahvala mojima staršema Aliju in Mariji ter Simonu, Milojki, Karlu in Ivi, in seveda za vse koristne pripombe med pisanjem mojemu mentorju doc. dr. Žigi Vodovniku, brez katerega se moja želja o diplomski nalogi s tovrstnega področja morda ne bi uresničila.

Pot do dokončne prepovedi trgovine s sužnji in uradne odprave suženjstva v Braziliji

Portugalci so v Braziliji pristali leta 1500 in le petintrideset let pozneje uvozili prve sužnje iz Afrike. Suženjstvo je bilo zelo dolgo glavno gibalno brazilskega gospodarstva, zlasti v proizvodnji sladkornega trsa in rudarstvu, ter je oblikovalo njeno državno-družbeno strukturo in etnične pokrajine. V času brazilske osamosvojitve, leta 1822, so sužnji pomenili polovico prebivalstva te države. Trgovanje s sužnji se je ustavilo šele po letu 1850, ko so Angleži, motivirani z novo moralno v zunanji politiki, Braziliji grozili s pomorsko blokado. Zunanji pritiski angleške politike, notranji pritiski ljudskega abolicionističnega gibanja ter politična nestabilnost v Braziliji so končno pripeljali do odprave suženjstva in tako je leta 1888 Brazilija postala zadnja država na zahodni polobli, ki je uradno odpravila suženjstvo. V nalogi se osredinim na pot sužnjev do njihove svobode, pri čemer je cilj naloge raziskati, ali so bili suženjski upori v Braziliji sami po sebi zadosten razlog za dokončno prepoved trgovine s sužnji in uradno odpravo suženjstva. Predvsem sem želela ugotoviti, zakaj je bilo suženjstvo v Braziliji odpravljeno toliko pozneje kot drugod, čeprav so si številni suženjski upori sledili že od samega začetka trgovanja s sužnji.

Ključne besede: suženjstvo, trgovina s sužnji, portugalski kolonializem, suženjski upori, Afričani

Path to outright ban on the slave trade and official abolition of slavery in Brazil

The Portuguese landed in Brazil in 1500, and just thirty-five years afterwards brought the first slaves from Africa. The slavery was the main driving-gear of Brazilian economy, especially in the field of production of sugar cane and mining. The slavery formed her state-public structure and ethnic provinces. During the period of gaining Brazil independence in the year 1822, the slaves represented the half of its national population. The trade with slaves ended only after the year 1850, when the English, motivated with new moral values in the foreign politics, threatened Brazil with sea blockade. The outside pressure of the English politics, which had already since long opposed the trade with slaves, and the internal pressure of the peoples abolitionist movement and the political instability in Brazil, after all brought an abolishment to slavery. In the year 1888 the Brazil became the last country of the western hemisphere that officially abolished slavery. In my thesis the focus is oriented towards the slaves' path to freedom. The scope was to research, whether the slave rebellion in Brazil was alone an adequate reason that brought to final prohibition of slave trade and official abolition of slavery. My objective was as well to investigate why slavery in Brazil was abolished much later than in other parts of the world involved in transatlantic slave trade. And that in spite of the fact that the slave uprisings in different kinds were present from the beginning of the trade with slaves.

Key words: slavery, slave trade, Portugal colonialism, slave rebellions, Africans

KAZALO

1	UVOD IN METODOLOGIJA	7
2	OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	13
2.1	Suženjstvo	13
2.2	Zgodovinski pregled suženjstva	16
2.3	Vrste suženjstva	21
3	PORTUGALSKI KOLONIALIZEM	25
3.1	Odkritje in zgodnja nastanitev	25
3.2	Brazilsko domorodno ljudstvo – Indijanci	28
3.2.1	Zasužnjevanje Indijancev	30
3.2.2	Jezuitski misijoni	31
3.3	<i>Entradas</i> in <i>Bandeiras</i>	33
3.4	Socialno združevanje	34
4	TRGOVINA S SUŽNJI	36
4.1	Zasužnjevanje Afričanov	36
4.1.1	Transatlantsko trgovanje	38
4.2	Sladkorna industrija	44
4.3	Zlata mrzlica	48
4.4	<i>Quilombos</i> (ali <i>mocambos</i>)	49
4.5	<i>Inconfidência mineira</i>	51
5	KONEC KOLONIALNEGA OBDOBJA, ZAČETEK MONARHIJE	52
5.1	Politična neodvisnost Brazilije	52
5.2	Družbeni in gospodarski odnosi ter suženjstvo	53
6	POT DO SVOBODE	57
6.1	Upori sužnjevi za svobodo	57
6.2	Zagovorniki odprave suženjstva	59
6.3	Ljudski liberalizem	60
6.4	Dokončna odprava afriške trgovine s sužnji in suženjstva	62
7	SKLEP	65
8	LITERATURA	76

KAZALO SLIK

Slika 4.1:	Trikotna pot trgovanja	39
Slika 4.2:	Transatlantska ladja s sužnji	41
Slika 4.3:	Prikaz večjih afriških regij, kjer so se nahajali sužnji za transatlantski suženjski trg	43

1 UVOD IN METODOLOGIJA

Mešanica ras¹, jezikov, glasbe, vonjav in kultur je Brazilijo oblikovala v edinstveno. Afrika ima v Braziliji svoje posebno mesto. Zgodovina suženjstva in posledično mešanje različnih kultur se odražata v njeni prvinskosti in številnih različnih običajih, v tradiciji in kulturi, ki so jih afriški predniki, iztrgani iz svoje domovine, daleč čez Atlantski ocean do Brazilije prinesli v svojih srcih in jih trdno zasidrali v njene korenine.

Ključni trenutki, ki so me pripeljali do naslova diplomske naloge, so se začeli odvijati v capoeiristični skupini Capoeira Tradição Baiana v Ljubljani. S plesno-borilno večščino capoeiro sem se prvič srečala pred štirimi leti, na ulicah Amsterdama, kjer sem spoznala, kaj je berimbau, roda, ginga itn. Ob prebiranju capoeiristične literature sem se začela zanimati za zgodovino brazilskega suženjstva ter trgovino s sužnji in sčasoma se je razvila ideja za diplomsko nalogo.

Dežela sambe, capoeire, karnevala in nogometa, intenzivnih ritmov, melodij, barv in vonjav odlične hrane, dišeče kave in sladke opojnosti caipirinhe, širokih nasmehov ljudi, skrivnostne velikanke Amazonke in mogočnega deževnega pragozda, kokosovih orehov in tukanov, smeha in radosti na mestnih ulicah, družbenih razlik, brezupnosti favel, bede in revščine, bogastva za visokimi ograjami. Vse to in še marsikaj preleti naše misli, ko razmišljamo o poznavanju Brazilije.

Vendar se sprašujem, kaj pravzaprav resnično vemo o Braziliji. Kako dobro poznamo njeno zgodbo? Od kod izvirajo korenine brazilskega prebivalstva? Zakaj je bilo toliko Afričanov pripeljanih v Brazilijo, v kakšnih razmerah so živeli in kako se je odvijala usoda njihovega

¹ Tudi v nadaljevanju bom uporabljala besedo "rasa", pri čemer mislim na različne etnične skupine v Braziliji.

življenja in njihovih potomcev? Kaj je portugalske osvajalce gnalo, da so tako na veliko uvažali Afričane v Latinsko Ameriko?

Po mojem mnenju je Brazilija pokazala nekaj edinstvenih lastnosti. Med nenehnim zlivanjem evropskega, afriškega in indijanskega prebivalstva v homogeno družbo je v tropskem svetu zaradi mešanja treh ras nastala in tudi zacvetela edinstvena kultura. Evropska imperialistična ekspanzija je v 16. stoletju ustvarila Brazilijo in v 17. stoletju so evropske države s svojo politiko moči naprej oblikovale brazilsko zgodovino. Kljub vsem oviram je ohranila svojo enotnost. V 19. stoletju se je spremenila iz kolonije v neodvisni imperij, iz monarhije v republiko in iz suženjske v svobodno družbo, kar se je pravzaprav zgodilo brez nasilja, in prav to ji je dalo evlucijski značaj, ki je v novem svetu redek. Urbanizacija, ki se je začela v 18. stoletju, je bila še hitrejša zaradi odkritja zlata in razcveta trgovine (Burns 1993, 4–6).

Portugalsko zaznavanje Afričanov² kot koristno in zelo dobičkonosno delovno silo je bil vzrok za poznejše suženjstvo v Braziliji. Portugalska je tako do sredine 16. stoletja postala glavna dobaviteljica suženjske delovne sile za kolonialno špansko Ameriko. S časom se je namreč pokazalo, da avtohtoni Indijanci niso bili učinkoviti pri delu v sladkornih mlinih in na sladkornih nasadih v Bahii in Pernambucu, in povsem naravno je bilo, da se podsaharskega Afričana, ki je veljal za že preizkušene delavca, vrže v opravo za delo. Temnopolte sužnje so postopoma začeli uporabljati pri različnih poklicih, ki so številčno čedalje bolj naraščali in število sužnjev se je skladno s tem strmo vzpenjalo. Tako je do konca kolonialnega obdobja Brazilije afriško suženjstvo postalo njen nacionalni pojav, bistven za gospodarstvo (Rout 1976, 73).

² S temnopoltim človekom so se Portugalci seznanili v Španiji in na Portugalskem, v času mavrskega vladanja, v letih 711–1249 n. št. (Rout 1976, 73).

V drugi polovici 19. stoletja so mesta postala najpomembnejša sila in so začela določati smer brazilske rasti. V mestih sta potekali modernizacija in industrializacija in to sta bili pomembni sili pri oblikovanju brazilske zgodovine do konca 19. stoletja, poudarjene pa so bile tudi razlike med bolj tradicionalno usmerjenim podeželjem in mesti. Nacionalizem, ki ga je treba v 20. stoletju resno obravnavati, je prav tako nastajal v urbanem okolju. Vzajemno delovanje urbanizacije, industrializacije, modernizacije in nacionalizma ter njihova skupna moč so pospeševali stopnjo sprememb. Do konca 19. stoletja so v brazilski družbi nastajale nove, aktivne skupine, ki so bile po številu tolikšne, da so lahko imele pomembno vlogo. To so bili industrialci, proletariat, srednji razred in evropski priseljenci (Burns 1993, 5–6).

Dejstvo je, da je že od samega začetka uvoz sužnjev v Brazilijo veljal za potrebnega in logičnega. Portugalski kolonialisti, teh je bilo po številu malo, so imeli velik interes za obvladovanje in izkoriščanje tako plodne narave. V želji, da bo njihov položaj v Braziliji trajen, so se pri tem morali zanašati na suženjsko delo. Sprva so se portugalski kolonialisti zatekli po pomoč k prvotni rasi. Tako je bilo na organiziranih plenilskih pohodih v notranjost zagotovljenih na tisoče Indijancev, ki so bili prisiljeni delati na plantažah. Vendar pa se je njihova služnost izkazala za skrajno neprimerno, saj jih je veliko v ujetništvu umiralo ali popolnoma omagalo, nekateri pa so se znašli in načrtno pobegnili v njihove avtohtone gozdove. Delo kolonialistov so ovirali tudi jezuiti, ki so delovali tudi kot varuhi Indijancev, in z njihovim neizprosnim nasprotovanjem so se kolonialisti zelo pogosto soočali. Tudi to je bil eden izmed razlogov, zakaj so portugalski naseljenci čedalje več svoje pozornosti namenjali obilnemu prebivalstvu Afrike (Martin 1933, 152).

Kolonialna družba je imela en sam namen – umestiti "afriškega zamorca" v eno in zanje edino mogočo družbeno skupino z določenim položajem – sužnjelastništvo. Vendar pa se je ta prvotni načrt spremenil tako zaradi razvoja kolonialnega gospodarstva in družbe med letoma 1500 in 1800 kot zaradi pobud in dejanj sužnjev in osvobojenih temnopoltih. Kolonialno gospodarstvo in z njim raznolikosti so hitro naraščali in sužnjem so bila dodeljena presenetljivo različna delovna mesta. Vsako od teh je sužnjem ponujalo drugačne

kombinacije priložnosti za uporabo moči proti njihovim gospodarjem, po katerih so posegali znova in znova, da bi izboljšali svoj položaj. Rezultati pogajanj med sužnji in gospodarji ne razkrivajo samo strategije in taktike, katerih so se posluževali sužnji, temveč tudi druga pomembna vprašanja, vprašanja, ki so neposredno zadevala njih same, na primer nadzor nad njihovimi telesi, družinami, njihovim časom, dostop do materialnih dobrin (hrana, zavetje, zemljišča) in do duhovnih dobrin (glasba, religija, ples). Ti cilji, taktike in strategije so opredeljevali temeljne elemente suženjskega življenja in njihove kulture (Andrews 2004, 12–13). To velikansko in stoletja dolgo transatlantsko trgovanje s sužnji je pustilo globok pečat v brazilski družbi, še posebno v Bahii, in njegova zapuščina je močno vplivala na afriško-latinskoameriško življenje in kulturo, kar je jasno videti še danes (Eakin 1997, 19). V 16. stoletju, ko so portugalski snovalci imperija začeli uvažati Afričane v novi svet, prav nič od tega niso predvideli (Andrews 2004, 12–13).

Eno najpomembnejših raziskovalnih vprašanj, ki je bilo hkrati glavno vodilo moje naloge, je bilo **ali so bili suženjski upori v Braziliji sami po sebi zadosten razlog za dokončno prepoved trgovine s sužnji in uradne odprave suženjstva**. Predvsem sem želela ugotoviti, ali je bila glavni vzrok, da je bilo suženjstvo v Braziliji uradno odpravljeno šele leta 1888, slaba povezanost med sužnji ter slaba notranja organizacija uporov ali predvsem dejstvo, da je na suženjstvu temeljila celotna gospodarska in družbena struktura Brazilije in da so bili upori sužnjev pravzaprav le kaplja v morje na njihovi dolgotrajni poti do osvoboditve izpod suženjskega jarma. Prav tako sem želela raziskati, **ali je bilo nasprotovanje suženjstvu v Braziliji tudi posledica "humanistične" miselnosti, ki je v tem delu sveta začela prihajati bolj do izraza šele v 19. stoletju**.

Glede na izbrano specifiko predmeta proučevanja³ bom uporabila neempirične metode raziskovanja, in sicer konceptualno analizo ter razlago oz. tolmačenje primarnih in sekundarnih virov. Za boljše razumevanje samega predmeta proučevanja se bom najprej posvetila predstavitvi definiciji pojma in različnih oblik, tipov in morebitnih učinkov suženjstva in trgovine s sužnji. Le-ti bodo namreč v diplomski nalogi povezovali vse tematike. Poleg tega bom tu na kratko predstavila še zgodovinski razvoj suženjstva. Zato se bom v drugem poglavju oprla tako na primarne vire, torej na določene mednarodne dokumente s področja suženjstva in trgovine s sužnji, kot tudi na sekundarne vire, predvsem na znanstvena knjižna dela, strokovne članke in medmrežje. V nadaljevanju bom od tretjega do šestega poglavja uporabila tudi metodo pojasnjevanja, s pomočjo katere bom iskala vzročno-posledične povezave in pojasnjevala pojave, procese in dejstva, na podlagi katerih sem postavila tudi raziskovalna vprašanja. Diplomski naloga bo temeljila na zgodovinski metodi, kajti pri razlagi nastanka, razvoja in vzrokov za določene spremembe suženjstva in trgovine s sužnji bom uporabila zgodovinskorazvojno analizo, uporabila bom tudi metodo kompilacije, saj sem do podatkov prišla s povzemanjem stališč in spoznanj različnih avtorjev ter komparativno metodo, na podlagi katere sem podobna ali enaka dejstva in procese primerjala med seboj. V zadnjem, sedmem poglavju, torej v sklepu, bom predstavila zaključno analizo izbrane tematike ter poskusila potrditi oziroma ovreči izbrana raziskovalna vprašanja.

Če se pri pisanju naloge ne bi soočala predvsem s časovnimi omejitvami, bi v svoje raziskovanje lahko vključila tudi metodo študije primerov. Z njeno pomočjo bi s

³ Pri pregledovanju literature sem opazila, da se slovensko znanstveno proučevanje s tovrstno temo skorajda ne ukvarja. Napisanih je nekaj znanstvenih del o Latinski Ameriki na splošno, seveda se sem in tja najde kakšen manjši podatek tudi za Brazilijo, vendar pa obsežnejše, konkretnejše literature o tej temi v slovenskem jeziku nisem našla, zato sem si pomagala predvsem z naborom znanstvene literature iz tujine ter viri z medmrežja.

proučevanjem posameznih konkretnih primerov morda lahko še podrobneje raziskala posebnosti in značilnosti uporov sužnjev in notranjih političnih nestabilnosti v Braziliji, ki so pripeljali do prepovedi trgovine s sužnji ter dokončne uradne odprave suženjstva.

Proučevala bom zgodovinsko ozadje portugalskega kolonializma in suženjstva v Braziliji, osredinila pa se bom na upiranje in pot sužnjev do njihove svobode. V drugem poglavju bom predstavila teoretični del oz. podala definicije suženjstva in trgovine s sužnji ter pojasnila, kako je suženjstvo nastalo in kako se je skozi zgodovino razvijalo ter kakšne oblike suženjstva so obstajale v različnih krajih in v različnem obdobju. Glede na to, da je moj namen proučiti štiristoletno zgodovino Brazilije, ki zajema obdobje od kolonizacije do konca monarhije, se bom zaradi obsežnosti tematike osredinila na predstavitev različnih oblik suženjstva, ki bodo relevantne za samo vsebino diplomske naloge, ne pa tudi na pojasnjevanje novodobnih oblik suženjstva in trgovine s sužnji. V tretjem poglavju bom pojasnila proces portugalske kolonizacije, zaslužnjevanje domorodnih Indijancev ter širjenje brazilskega ozemlja in začetkov socialnega združevanja. V četrtem poglavju bom nadaljevala z zaslužnjevanjem Afričanov, raziskovala bom, zakaj je bilo v Brazilijo v času kolonizacije in monarhije pripeljanih toliko Afričanov in v kakšnem smislu je suženjstvo v Braziliji igralo bistveno vlogo pri oblikovanju njenega socio-političnega sistema. Peto poglavje je namenjeno obrazložitvi prehoda Brazilije iz kolonialne družbe v neodvisno monarhijo ter pojasnitvi, kakšni so bili njeni mednarodni gospodarsko-politični odnosi v zvezi s suženjstvom in trgovino s sužnji v tem obdobju. V šestem poglavju bom ugotavljala, kakšne so bile možnosti sužnjev, da si pridobijo svobodo, kakšne so bile politične razmere v državi in kako so delovali zagovorniki odprave suženjstva in trgovine s sužnji, kakšni so bili začetki in nadaljnja pot uporov sužnjev ter v čem je smisel njihovega boja, kakšna je bila pot do prepovedi trgovanja s sužnji in zakaj je bila Brazilija zadnja latinskoameriška država na zahodni polobli, ki je prepovedala suženjstvo in trgovino s sužnji. Glede na obsežnost tematike sem morala številne podatke o manjših uporih, političnih spremembah in družbenem oblikovanju izpustiti in se osrediniti na dejstva, ki so, tudi po mojem mnenju, odigrala ključno vlogo pri prepovedi trgovine s sužnji in suženjstva v Braziliji.

2 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

*»Sužnji se ne morejo upreti brez voditeljev,
a sužnost je slaba šola za voditeljstvo.«
(Thornton Wilder)*

2.1 Suženjstvo

Zgodovina suženjstva in trgovine s sužnji postavlja številna neprijetna moralna in politična vprašanja. Zakonito zaslužnjevanje je še pred kratkim na splošno veljalo za naravno in za neizogibno značilnost človekovega obstoja. Značilnost, za katero se zdi, da so jo v takšni ali drugačni obliki dopustile vse večje civilizacije in verstva. Evropski trgovci so od 16. stoletja naprej kolonialne naseljence v Ameriki oskrbovali s čedalje večjim številom sužnjev iz Afrike in obojestranska izjemna naložba v suženjstvo se je izkazala za velik tržni uspeh in interes, ki sta bila čedalje bolj odvisna od suženjskega dela. Bistvena sprememba je nastala v drugi polovici 18. stoletja, ko so nastala organizirana protisuženjska gibanja. Ta so se morala soočiti z velikanskimi in številnimi gospodarskimi ter političnimi ovirami. Po številnih napačnih začetkih, nazadovanju in nasilnih konfliktih je bilo suženjstvo po vsej Ameriki zakonito odpravljeno. Zadnja država, ki je odpravila suženjstvo, je bila Brazilija.

Odprava transatlantskega suženjstva je pogosto videna kot uspešen zgodovinski zaključek. Kot zaključek, ki je suženjstvo porinil v preteklost. Vendar ni tako. Res je, da je suženjstvo uradno prepovedano in da so številne vlade hitele z izjavo, da suženjstvo ni več problem, žal pa se te izjave le redko ujemajo z realno sliko v današnjih časih. Suženjstvo je v drugih delih sveta ostalo zakonito tudi v 20. stoletju in na nekaterih ozemljih, kjer je bilo zakonito odpravljeno, se ekstremno izkoriščanje in tudi suženjstvo še danes redno nadaljujeta na podlagi drugih označb. V zadnjih petdesetih letih se je pozornost s prvotne problematike

suženjstva in trgovine s sužnji preusmerila na novodobne prakse, ki so podobne zakonitemu suženjstvu. Posebna pozornost je še posebej usmerjena v spolno suženjstvo, trgovino z ljudmi in otroško delo (Quirk 2009, 17–18).

Definicija suženjstva je bila prvič navedena v mednarodnem sporazumu⁴, v Konvenciji o suženjstvu⁵, s katero je bilo suženjstvo leta 1926 uradno odpravljeno, prepoved pa je bila uradno podana tudi leta 1948 s Splošno deklaracijo o človekovih pravicah⁶ in z Dopolnilno konvencijo o odpravi suženjstva, trgovine s sužnji, ustanov in prakse, podobne suženjstvu⁷, iz leta 1956. Konvencija o suženjstvu je v prvem členu suženjstvo opredelila kot: *»položaj ali stanje osebe, nad katero se izvajajo vse ali del oblasti, ki izvirajo iz lastninske pravice«,* kot trgovino s sužnji pa označuje vsa: *»dejanja, potrebna za zajetje, pridobitev ali razpolaganje z osebo z namenom, da se zaslužni, vsa dejanja za pridobitev sužnja z namenom prodaje ali menjave ter vsa dejanja razpolaganja s takšnim sužnjem v obliki prodaje ali menjave, in, na splošno, vsaka trgovina in transport sužnjev«* (Weissbrodt and Anti-Slavery International 2002, 4).

Splošna deklaracija človekovih pravic v četrtem členu navaja: *»Nihče ne sme biti držan ne v suženjstvu ne v tlačanski odvisnosti; suženjstvo in trgovina s sužnji v kakršnikoli obliki sta prepovedana.«* (United Nations)

⁴ V okviru Društva narodov (United Nations Human Rights).

⁵ Konvencija o suženjstvu – *Slavery Convention*, podpisana v Ženevi 25. septembra 1926, začela veljati 9. marca 1927, v skladu s členom 12 (United Nations Human Rights).

⁶ Splošna deklaracija o človekovih pravicah – The Universal Declaration of Human Rights, sprejela in razglasila Generalna skupščina 10. decembra 1948 (United Nations).

⁷ Dopolnilna konvencija o odpravi suženjstva, trgovine s sužnji, ustanov in prakse, podobne suženjstvu - *Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery*, sprejeta z Resolucijo Ekonomsko-socialnega sveta 608 (XXI) 30. aprila 1956, veljati začela 30. aprila 1957, v skladu s členom 13 (United Nations Human Rights).

Medtem ko so mnenja o tem, kaj pomeni suženjstvo v sodobni družbi⁸, različna, so po navadi prisotni naslednji dejavniki:

- žrtev je ujeta v suženjsko izkoriščanje zaradi prisile, goljufije ali sile;
- zaslužnjeni so fizično zlorabljeni, lahko so tudi žrtve psihološkega ustrahovanja;
- osvoboditev iz tega položaja ni preprosta (National Underground Railroad Freedom Center 2011).

Celotno obdobje brazilskega cesarstva je močno zaznamovano s prisotnostjo institucije suženjstva, njenimi zlovesčimi sencami in s postopnim napredkom osvobodilnega gibanja, ki so ga že več desetletij z energijo in mislimi brazilske množice vpijale vase vse do uradne odprave suženjstva leta 1888. Tako je bilo vprašanje takega obsega, o neposredni ali posredni posledici v Braziliji in še prek njenih meja, neizogibno. Še posebej je to veljalo za trgovino s sužnji, ki se je do sredine 19. stoletja v polnem razcvetu okrepila, čeprav je bila za nezakonito razglašena že leta 1830. Nepripravljenost ali občasno morda tudi nezmožnost Brazilije, da odpravi trgovanje s sužnji, je imperij v njegovih zadnjih dvajsetih letih obstoja vpletlo v dolgotrajno diplomatsko polemiko z Veliko Britanijo. Brazilijo je torej od drugih civiliziranih narodov ločilo in ji naložilo stigmo vztrajanje o legaliziranem suženjstvu skoraj do konca 19. stoletja. Njenemu prizadevanju, da se znebi te temačne zapuščine kolonialne preteklosti, je v upanju in z željo po odpravi sledil na splošno ves svet. Njen

⁸ Obstaja tudi nekaj pomembnih razlik med zgodovinskimi in sodobnimi oblikami suženjstva:

- Ni več potrebe po pravnem lastništvu; ljudi je mogoče kupovati, menjavati med "lastniki, ki si jih začasno prisvojijo za svojo lastnino", in prodajati.
- Človeka, ki je danes ujet v suženjstvo, je mogoče kupiti in prodati za manj kot sto dolarjev, medtem ko je bilo treba leta 1850 zanj plačati desetkrat toliko. Ljudje torej postanejo blago za enkratno uporabo in so lahko nadomestljivi.
- Suženjstvo presega meje narodnosti, družbenega razreda, etnične pripadnosti, spola, rase, starosti, raven izobrazbe in drugih demografskih značilnosti.
- Poslovna stran suženjstva (trgovina z ljudmi) je svetovno podjetje. Vključuje tako kriminalne skupine, preprodajalce drog in celo družin, kot tudi korupcijo pri upoštevanju in uveljavljanju zakonov (National Underground Railroad Freedom Center 2011).

končni uspeh v letu 1888 je bil povsod pozdravljen kot mejnik v napredku človeštva (Martin 1933, 151).

2.2 Zgodovinski pregled suženjstva

Sledi suženjstva najdemo vse od prvih civilizacij Mezopotamije in Egipta, kot tudi v modernejših družbah na različnih stopnjah razvoja (Phillips 1985, 3). Stopnje in oblike suženjstva so bile zelo različne. Način življenja neke skupnosti ali družbe, okolje, v katerem so živeli, njihova politika, vse to je vplivalo na razvoj suženjstva. Vplivali pa so tudi zunanji dejavniki, saj so bili sužnji zaradi gospodarjevega premikanja z njegovo lastnino izmenjani po vsem svetu in so tako prinesli številne nove vplive, ki so prav tako pripomogli k spreminjanju oblike suženjske institucije (Meltzer 1993, 5).

Institucija suženjstva je bila vsekakor bolj zapletena, kot se nam morda zdi na prvi pogled. Kje so bili sužnji zaposleni in kakšno je bilo njihovo stanje v določeni družbi, ki je bilo lahko blago ali zelo kruto, je bilo odvisno od tega, kako in za kakšne delovne namene so jih njihovi gospodarji uporabili. Gospodarski in kulturni pritiski družbe so bili glavni dejavniki, ki so vplivali na odločitve gospodarjev o uporabi njegovih sužnjev. Ti dejavniki nam kažejo še en pomemben element v zgodovini suženjstva, in sicer uporabo sužnjev v gospodarstvu in v družbi kot celoti. Obstaja namreč razlika med suženjsko družbo⁹ in družbo s sužnji (Phillips 1985, 9).

Primitivne družbe, katerih način življenja je bil lov, so premagane bojavnike v plemenskih bitkah ubile, saj presežka hrane za ujetnike ni bilo. V nenehnem boju z naravo so se naučili,

⁹ O suženjski družbi lahko govorimo tam, kjer so politične in gospodarske elite za osnovno proizvodnjo prvotno odvisne od suženjskega dela (Phillips 1985, 9).

kako preživeti in rasti v njihovem okolju, sčasoma so udomačili živali, ki so jim bile vir hrane, nato odkrili kmetijstvo, kar jim je omogočilo pridelovanje hrane, in tam, kjer sta živinoreja in kmetijstvo presešla to zgodnjo fazo, so ljudje začeli proizvajati presežke hrane, kar je naredilo uporabo sužnjev praktično. Premagane sovražnike so začeli zaslužjevati in sužnji so začeli delati na polju ali skrbeli za črede, namesto osvajalca opravljali neprijetna in težka dela ter mu zagotavljali hrano. Sadovi človeškega dela in njegov rezultat so bili nova dimenzija, dodana družbi, sužnji so osvajalcu zagotavljali dodano vrednost pri njegovem udobju in bogastvu (Meltzer 1993, 1–2).

Suženjstvo je staro toliko kot človeška zgodovina, izoblikovalo se je še pred nastankom denarja in zakonov. Obstajalo je že kot del kulture iz Nila. V prvi dinastiji, okrog leta 7000 pr. n. št., so sužnje žrtvovali pri pogrebih plemičev. Risbe, naslikane v glino iz antične Mezopotamije, iz leta 4000 pr. n. št., kažejo ujetnike, zajete v bitkah s starodavnimi Sumerci. Bili so zvezani, prisiljeni delati in bičani.

Suženjstvo je nato naprej uspevalo v Babilonu, v mestni državi v stari Mezopotamiji in od leta 1770 do 1670. pr. n. št. največjem mestu na svetu. Pravni status sužnja je okoli leta 1790 pr. n. št. uvedel Hamurabijev zakonik. V tem zgodnjem pisnem kodeksu zakonov so teme osvajanja, udomačitve, suženjstva in božanske odobritve prepletene med seboj. Hamurabijev zakonik opisuje suženjski sistem v njegovem polnem delovanju, vsi zakoni so povsem jasni – suženj ni pravo človeško bitje. Na primer, eden teh babilonskih kodeksov pojasnjuje, da se zdravniku tedaj, ko naredi pri pacientu usodno napako, odrežejo roke, razen če gre za suženjskega pacienta; v tem primeru mora zdravnik le zamenjati premoženje gospodarja.

V Egiptu je obdobje, znano kot Novo kraljestvo, od leta 1570 do 1070 pr. n. št., prineslo večjo vojaško širitev faraonov in s tem ustrezno rast suženjstva. Rezbarije in slike iz tega obdobja kažejo številne ujetnike, od območja, kjer sta danes Izrael in Palestina, ter potem južneje v Afriki. Suženjsko delo so faraoni uporabljali za velike projekte javnih del in s tem zmanjšali pritisk na kmete, ki so delali v pridelavi hrane.

Z nastankom in širitvijo mestnih držav je čedalje več družb postajalo militarističnih, hierarhičnih in sužnjelastniških. Grške mestne države so imele v obdobju njihovega vrhunca neverjetno veliko sužnjev. Atene in njihovo spremljevalno pristaniško mesto Pireaus (Pirej) so približno 400 let pr. n. št. imeli približno 60.000 državljanov, 25.000 nedržavljanov in kar 70.000 sužnjev (Bales in drugi 2009, 2-4). Vse mestne države Grčije, tudi Atene, so do določene mere živele in se razvijale na račun suženjskega dela. Pri odnosu do sužnjev so obstajale številne variacije, kajti odnos je bil odvisen od njihovega nacionalnega značaja. Atenci so na primer imeli popolnoma drugačen odnos do sužnjev, kot tudi v številnih drugih zadevah, kot Špartanci (Blake 1861, 24). Sužnji v Atenah so bili razdeljeni na dva razreda, javnega in zasebnega. Javni sužnji so bili v lasti mestne države in so opravljali številna dela, ki naj bi bila za svobodnjake neprimerna. Zaposleni so bili kot pisci, kurirji, sluge, uradniki za javna dela in bili podrejeni "volji bogov". Nekateri izmed njih so pridobili tudi izobrazbo in občasno so jim zaupali pomembne naloge (Blake 1861, 31). Seveda pa so sužnji opravljali tudi zelo težka dela, kjer so celo umirali, na primer kot delavci v rudnikih srebra. Kljub temu pa se zdi, da so bile Atene na splošno njihovim sužnjem najbolj naklonjene, z njimi so ravnale celo s prizanesljivostjo in človečnostjo (Blake 1861, 24). V Atenah je bila sužnjem dovoljena svoboda govora, dovoljen jim je bil čas za osebno sprostitev, radost in veselje, imeli so svoja družabna srečanja in svoje ljubezni, svoje svetišče, kot so ga imeli tudi Egipčani, kamor so se lahko zatekli, če je preganjanje preseglo mejo uvidevnosti. Atenci so jim dovolili celo priložnosti za delo in če so sužnji zaslužili za svojo odkupnino, so svojo svobodo lahko zahtevali za vedno (Blake 1861, 21).

Tudi rimska republika je bila za opravljanje vseh vrst dela močno odvisna od sužnjev. Rimsko gospodarstvo je torej temeljilo na suženjstvu, širjenje rimskega imperija pa je le še okrepilo veliko trgovino s sužnji, predvsem ujetniki, zajetimi v osvajalnih vojnah, in njihovih potomcev (Bales in drugi 2009, 4). Rimljani so sužnje uporabili za hišne služabnike, ki so opravljali dolžnosti stražarjev, kuharjev, sobaric, serviserjev, na voljo so jim bili tudi za spolne usluge, tako ženske kot moški, nekateri pa so sužnje kupili in jih zaposlili kot prostitutke. Sužnji so delali v obrtniških delavnicah, kjer so proizvajali steklo,

opeko, keramiko, nakit, kovine. Delali so v rudnikih, v skladiščih, na dokih, kot trgovci, tajnice, poslovodje in računovodje. Posebni skupini sužnjev in osvobodencev sta bili dve pomembnejši kategoriji: tisti, ki so skrbeli za upravljanje imperija, in cesarsko hišno osebje. Tisti, ki so skrbeli za upravljanje imperija, so bili birokratsko osebje, izplačevali so denar, pobirali davke, skrbeli za vodenje evidence in korespondence, upravljali so knjižnice, vodovode, poštni sistem, kamnolome, rudnike in kovnice. V njihovih rokah so bile tudi državne "tovarne", kot na primer volneni mlini in lanena preja. Njihov položaj je bil vsekakor drugačen od položaja drugih sužnjev in na splošno so se osvoboditve lahko veselili ter nato v številnih primerih svojo kariero nadaljevali kot cesarski osvobodenci (Phillips 1985, 26). Rimski svet je nato v obdobju od 135. do 70. leta pr. n. št. doživel pretrse zaradi treh velikih suženjskih uporov, ki so vključevali na tisoče sužnjev. Zadnji in najbolj znan od teh uporov, včasih imenovan tudi vojna gladiatorjev ali Spartakova vojna, se je začel z majhno skupino zaslužjenih gladiatorjev in zrasel v vojsko približno 120.000 mož. Rimsko vojsko so v treh letih, preden jih je vojska uničila, kar nekajkrat premagali. Rimski zakoni so nato v prvem stoletju v zvezi z obravnavo sužnjev postajali čedalje bolj humani. K spremembi je pripomogla razvijajoča se filozofija, ki je suženjstvo videla kot nasprotje "naravnega" zakona. S krčenjem in nato padcem rimskega imperija se je suženjstvo zmanjšalo v sorazmerju s populacijo tlačanov.

Od 320. do 1453. leta je tudi bizantinsko imperialno gospodarstvo imelo veliko sužnjev in širitev imperija je pripeljala do tega, da je bilo mesto Konstantinopol preplavljeno s sužnji. Vladajoča elita in nastanek kmetijskih presežkov so uvedli tri glavne podpore institucionaliziranemu suženjstvu. Prvič, oboroženo vojsko, ki je lahko uporabila nasilje za zaslužjevanje, drugič, poslovni trg za sužnje, in tretjič, verske elite, ki so zagotavljale božansko odobritev suženjstva.

Suženjstvo nastopa tudi v judovskih torah, v katerih je s pravili določeno, kako naj bi judje ravnali s svojimi sužnji. Vendar pa judje niso smeli zaslužjevati judov in če se je zgodilo, da je bila judovska oseba odpeljana za sužnja zaradi dolga, je bilo suženjstvo te osebe omejeno na šest let. Nejudje pa so po drugi strani lahko zaslužjili za vse življenje in

zasužnjevanje se je lahko preneslo še na njihove otroke. Vendar pa so približno pred 2100 leti nekatere judovske skupnosti suženjstvo začele zavračati.

Križarske vojne so evropskemu zaslužnjevanju odprle vrata do nove, vzhodnjaške populacije. Benetke, Genova in Verdun so postali glavni trgi s sužnji, še zlasti potem, ko je kuga v 13. stoletju zdesetkala evropsko delovno silo. Suženjstvo je postalo bistvo v toskanskem gospodarstvu. Cerkev je bila v vsem tem obdobju v položaju, da obsodi prodajo kristjanov in da prepove judom kupovati kristjane. Svoj položaj je odločno zagovarjala, medtem ko so prav oni sami sprejeli suženjstvo kot institucijo. S širitvijo evropskih imperijev v 15. stoletju v Afriki in Ameriki je cerkev še naprej podpirala suženjstvo tako v trgovini kot v politiki (Bales in drugi 2009, 4–5).

Suženjstvo je bilo ves čas prisotno tudi med muslimani, vendar islamska družba ni bila suženjska. Res je, da so muslimani imeli v lasti veliko sužnjev in z njimi na veliko trgovali, vendar so jih po večini postavili na mesta z neproduktivnimi vlogami. Na poznejši razvoj suženjstva v Ameriki je vplival prav islam, kajti ukvarjali so se z gojenjem sladkornega trsa, s trženjem in proizvodnjo sladkorja, zelo pomembna pa je bila tudi transsaharska karavana, s katero so muslimani razvili trgovino s sužnji in z zlatom ter drugim blagovnim ugodjem iz Afrike. Suženjstvo in trgovina s sužnji sta bila vpeljana instituciji na Arabskem polotoku, še preden je islam pritegnil prve privržence. Tako kot pri Rimljanih je bilo tudi muslimansko suženjstvo popolnoma razvito. V srednjeveškem obdobju so muslimani sužnje uporabili za številne dejavnosti, na primer za osebje njihovih gospodarjev, pogosto so delali v rudnikih in občasno kot skupine na plantažah. Ženske sužnje so lahko izurili, da so gospodarje zabavale ali pa bile spolni objekt v haremih. Moški sužnji pa so bili včasih deležni celo izobrazbe in dodeljena so jim bila pomembnejša delovna mesta, na primer bili so poslovni agenti. Muslimanski svet se je od evropskega razlikoval po uporabi sužnjev v

vojski, kot so bili na primer mameluki¹⁰, ki so na trenutke prevzeli celo vlado. Sredstva zaslužnjanja so bila podobna evropskim, in sicer rojstvo otroka suženjskim staršem, zajetje v vojnah ali nakup sužnjev (Phillips 1985, 67–68).

Trgovanje z ljudmi se je torej začelo v zgodnjem obdobju, razširilo se je vse od Egipta do starogrških kolonij v Aziji in do starogrških otokov, širilo se je čez starogrški in rimski svet ter po vsej Aziji in Evropi. Z namestitvijo evropskih severnih narodov v njihovih osvojitvah pa sta se trgovina s sužnji in suženjstvo začela zmanjševati in bila dokončno odpravljena.

Dvesto let po odpravi suženjstva je v Evropi sledilo novo in katastrofalno poglavje v zgodbi o suženjstvu, ki se je začelo v 15. stoletju, s prihodom Portugalcev v zahodno Afriko. Portugalci in nato tudi drugi evropski narodi so začeli pleniti po zahodni afriški obali in njeno prebivalstvo porinili v suženjstvo. Praksa, ki se je na začetku zdela nepomembna, je zelo kmalu postala splošna in zelo utrjena s številnimi interesi, prevzela jo je večina pomorskih narodov krščanske Evrope (Blake 1861, 22).

2.3 Vrste suženjstva

Quirk pojasnjuje (2009, 23–24), da se je splošno razvijanje opredelitve suženjstva skozi zgodovino soočalo z dvema poglavitnima, a različnima pristopoma. Pri prvem gre za opredelitev, ki temelji na poznavanju ključnih razlik med številnimi zgodovinskimi

¹⁰ Mameluki so bili edinstveni. Noben drug suženjski sistem v srednjem veku ni ustvaril takšne suženjske vojske. Mameluki so bili večinoma Čerkezi, Turki ali drugi pripadniki iz kaspijske regije in z območja Črnega morja, nekateri so bili tudi iz Podsaharske Afrike. Trgovci so jih iztrgali iz njihovih rodnih krajev in tako so postali sužnji v muslimanskem svetu. Popolnoma so jih odtujili od njihove rojstne družbe. Njihova zvestoba je bila nagrajena s programi usposabljanja. Tako se jih je veliko povzpelo na visoke funkcije, nekateri izmed njih pa so postali celo voditelji držav (Phillips 1985, 78).

suženjskimi sistemi, pri drugem pa za opredelitev, ki natančno razlikuje med suženjstvom in z njim povezanimi oblikami človeškega suženjstva, kot so dolžniško suženjstvo, tlačanstvo, suženjsko delo za upnike in prisilno delo za državo.

Večina poskusov zgodovinske definicije opredeljevanja suženjstva je temeljila na najpogostejšem pristopu, in sicer na poudarjanju povezave med lastnino in ravnanjem s sužnji. Spremljala ga je kombinacija različnih indikatorjev, na podlagi katerih se je po navadi razumelo, da naj bi šlo za to povezavo, na primer za drastično ravnanje s sužnji, v veliki meri neovirana oblast in kontrola gospodarja nad njegovimi sužnji, stalna prisotnost visoke stopnje institucionaliziranega psihičnega nasilja, gospodarskega izkoriščanja in brutalnosti do sužnjev. Pri pristopu poudarjanja povezave med lastnino in ravnanjem s sužnji je bilo pomembno, da je bil pravni status sužnjev jasno opredeljen, in sicer da so bili klasificirani kot lastnina ali človeški tovor (*chattel*).

Chattel pomeni lastnina ali kapital, pomeni pa tudi živina – ali suženj. Živina se lahko kupi in proda, zamenja ali podari, da v najem, lahko se podeduje. Enak odnos je veljal do sužnjev v sužnjelastniškem odnosu, kajti suženj v teoriji, pravno gledano, ni oseba. Suženj v večini kultur ni užival nikakršnega pravnega varstva in ni imel nikakršnih pravic. Zakon mu je namenjal le toliko pozornosti, da je zagotovil njegovo popolno podreditev gospodarju. Seveda obstajajo določene izjeme (Meltzer, 4).

Kot pravi Quirk (2009, 27–28) je bil odnos med suženjstvom in drugimi oblikami izkoriščanja v zadnjih petdesetih letih postopoma na novo definiran, glavna pobudnica za to nenehno preoblikovanje je bila Dopolnilna konvencija o odpravi suženjstva, trgovine s sužnji, ustanov in prakse, podobne suženjstvu, iz leta 1956. Konvencija je ponovno opredelila tudi suženjstvo in trgovino s sužnji, vendar je le ponovila že navedene definicije iz Konvencije o suženjstvu. V Dopolnilni konvenciji so navedena stanja in ravnanja, ki so izenačena s suženjstvom. Med temi so tudi:

- *»dolžniško suženjstvo kot stanje ali položaj, ki izvira iz zastavitve uslug osebe ali njej podrejene osebe kot varščine za dolg, če razumno ocenjena vrednost uslug ni namenjena odpravi dolga ali če trajanje in narava teh uslug nista ustrezno omejeni in definirani« (Čurin 2006, 14);*
- *»tlačanstvo kot stanje ali položaj najemnika, ki je po zakonu, običaju ali dogovoru zavezan, da živi in dela na zemlji, ki pripada drugi osebi, in da tej drugi osebi povrne nekaj določenih storitev, bodisi za plačilo bodisi ne, in ne more sam spremeniti svojega statusa« (Quirk 2009, 28);*
- *»položaj ženske, ki jo lahko njen mož, njegova družina ali njegov klan prodajo ali izročijo komu drugemu«;*
- *»ustanova ali ravnanje, s katerim otroka ali osebo, mlajšo od 18 let, naravni starši ali skrbnika z namenom izkoriščanja nje ali njenega dela proti plačilu ali brezplačno izročijo drugi osebi« (Čurin 2006, 14).*

Prisilno delo je obsodila mednarodna skupnost, in sicer kot prakso, podobno suženjstvu, a drugačno od njega. Združeni narodi razlikujejo suženjstvo in prisilno ali obvezno delo¹¹. Glavno odgovornost za odpravo prisilnega ali obveznega dela je dobila Mednarodna organizacija dela (Weissbrodt and Anti-Slavery International 2002, 12).

V Afriki obstaja edinstvena različica suženjstva, ki ga imenujejo *mise en gage* ali *pawning*, kar pomeni, da neka oseba opravlja delo za upnika, da zavaruje denarni dolg ali kot jamstvo za posojilo. Oseba, ki opravlja to delo, mora upniku odslužiti, dolguje mu vse ali skoraj vse svoje delovne ure. Ta oblika suženjstva se pogosto zamenjuje z dolžniškim suženjstvom,

¹¹ Razlikovalo ga je že Društvo narodov (Weissbrodt and Anti-Slavery International 2002, 12).

predvsem zato, ker bi oseba, če ne povrne dolga, postala suženj, vendar pa sta to popolnoma različni instituciji. Ena bistvenih razlik je, da oseba, ki opravlja delo za upnika, ni izključena iz njene sorodstvene strukture, še vedno ji pripada, lahko v njej sodeluje in obdrži svoje ime, lahko se poroči in ima zakonske otroke. Omejena je tudi pravica upnika, da tej osebi naloži kazen. Zelo pomembno je tudi, da je oseba, ki opravlja delo za upnika, takoj ko odplača svoj dolg, osvobojena. Kljub vsemu pa je ta vrsta suženjstva še vedno posebno težka oblika suženjstva (Testart 2002, 176–177).

Kot pravi Dottridge (2005, 696–697), je iz različnih poročil razvidno, da se v Afriki dandanes uporabljajo najrazličnejše oblike izkoriščanja. Od takega, ki odrasle in otroke sili delati za druge bodisi v smislu političnega nasilja, bodisi pod prisilo političnih oblasti, ali pod prisilo posameznikov z versko oblastjo, pa do primerov, ki so povezani s tradicionalnim suženjstvom in suženjskim položajem. Razne oblike izkoriščanja so prav tako prisotne med različnimi družbenimi (etničnimi) skupinami, kjer morajo člani ene skupine zagotavljati drugi storitve pod prisilo, ter pri migrantih, ki se selijo v druga mesta ali kraje, tam pa so nato prisiljeni delati za druge ali za njih služiti denar. Veliko je primerov otroškega prisilnega dela, zabeleženi pa so tudi številni primeri, ko se oblike izkoriščanja pojavljajo v povezavi s položajem žensk in zakonske zveze.

3 PORTUGALSKI KOLONIALIZEM

»In povsod človek človeka sili, da ga prizna, da je njegov bog.« (Mihovil Pavlek Miškina)

3.1 Odkritje in zgodnja nastanitev

Portugalska je bila ob koncu 18. stoletja majhna, kulturno izolirana in gospodarsko zaostala država na robu zahodne Evrope. Njeni naravni viri so bili omejeni, pomorska in vojaška moč je bila skromna. Imela je veliko premoženje, in sicer svetovni imperij, ki se je razprostiral čez tri celine. Njena čezmorska ozemlja v Aziji, Afriki in Ameriki, ki so vključevala tudi obsežno in potencialno bogato brazilsko kolonijo, so bila pomemben vir dohodkov kraljevine, zato je Portugalska v okviru svojih imperijev v največji meri ohranila monopol trgovine. Bila je tudi središče trgovanja s portugalskim blagom. Porto in Lizbona sta bila trgovski središči za izvoz in uvoz neportugalskega blaga. To se je izvažalo v kolonije, kolonialne dobrine pa so bile uvožene in ponovno izvožene v preostalo Evropo (Bethell 1989, 3).

Brazilaska kolonialna zgodovina je dolga več kot tristo let. Kolonialno obdobje Brazilije zajema obdobje od leta 1500 s prihodom Portugalcev¹² do leta 1815, ko se je Brazilija s

¹² Med vladanjem kralja Manuela I. (leta 1500) je v Braziliji pristalo ladjevje pod vodstvom kapitana Pedra Álvaresa Cabrala in v kraljevem imenu zasedlo ozemlje (Burns 1993, 23.) Brazilija je veljala za deželo, v kateri ni bilo mogoče prepoznati možnosti za dobiček in tudi geografske značilnosti so bile nepoznane. V glavnem je bila poznana le po svojih eksotičnih vabah – Indijancih, makakih in papigah. Ime "Brazilija" se je začelo uporabljati leta 1503. Povezano je s fernambukom iz tropskega drevesa, ki je bil na začetku glavni vir bogastva te dežele (Fausto 1999, 9).

Portugalsko in Algarvejem povezala v Združeno kraljestvo Portugalske. Njeno gospodarsko izkoriščanje ozemlja je najprej temeljilo na izkoriščanju fernambuka¹³ (v 16. stoletju), nato na proizvodnji sladkorja (od 16. do 18. stoletja) in v 18. stoletju na kopanju zlata. Večina delovne sile so bili sužnji, še zlasti tisti, ki so bili pripeljani iz Afrike.

Brazilija je bila najprej ustanovljena kot petnajst zasebnih, dednih posesti¹⁴. Dodeljene so bile dvanajstim tako imenovanim kapitanom. To so bile različne skupine ljudi, od trgovcev, uradnikov in članov malega plemstva. Skupno jim je bilo le to, da so bili povezani s portugalsko krono (Burns 1993, 27).

Portugalske oblasti v Braziliji pa ni ogrožala Španija, temveč Francija. Francija ni priznala sporazuma iz Tordesillasa¹⁵, je pa podpirala načelo *uti possidetis*¹⁶. Brazilska obala je bila predolga, da bi jo portugalske straže lahko branile, zato je Francozom uspelo, da so začeli trgovati s fernambukom in uvajati piratstvo (Fausto 1999, 11).

Zaradi neuspeha večine kapitanij in nevarne prisotnosti francoskih ladij na brazilski obali se je kralj Joao III. odločil, da bo v Braziliji uvedel centralizirano upravljanje, za katero se mu je zdelo, da je potrebno za nadaljnje koordiniranje kolonizacije in za zagotovitev učinkovite zaščite, za poenotenje pravil izvajanja zakonitosti, da se Franciji prepove trgovinsko

¹³ Portugalci in drugi Evropejci so za pridobivanje fernambuka iz tropskega deževnega gozda uporabljali domačine. Delali so v zameno za evropske izdelke, npr. za ogledala, sekire, nože in škarje (Fausto 1999, 8).

¹⁴ Od prvotnih petnajstih kapitanij sta zacvetela le Pernambuco in São Vicente. Pernambuco je uspel s pridelovanjem sladkornega trsa, São Vicente je cvetel s prodajo domorodnih sužnjev. Preostalih trinajst kapitanij ni uspelo, neuspeh večine je bil povezan z uporom domorodnih ljudstev, propadi in notranjimi spori med kolonizatorji (Levine 1999, 18).

¹⁵ Sporazum iz Tordesillasa, podpisan leta 1494, je določil, da bodo del Južne Amerike namesto Špancev vodili Portugalci (Burns 1993, 60).

¹⁶ Ohranjalo je načelo, da je ozemlje last tistega, ki ga je zasedel (Fausto 1999, 11).

tihotapljenje, in za primerno in pravilno pobiranje davkov. Leta 1549 je veliko ladjevje pod poveljstvom Toméja de Sousa odplulo v Brazilijo, da bi tam vzpostavili zvezno vlado. Tomé de Sousa, prvi zvezni guverner Brazilije, je prinesel podrobna navodila kraljevih pomočnikov o tem, kako upravljati in spodbujati razvoj kolonije¹⁷. Njegov prvi korak je bila ustanovitev glavnega mesta Salvadorja da Bahia v severovzhodni Braziliji, v današnji zvezni državi Bahia. Leta 1551 je bila kolonija spremenjena v škofije s sedežem v Salvadorju. De Sousa je s seboj pripeljal tudi jezuite, ki so ustanovili misijone, rešili veliko domačinov pred suženjstvom, študirali matere jezike in veliko domačinov spreobrnilo v katoličane (Burns 1993, 29–31). Iz ekonomskih in vojaških razlogov je portugalska krona leta 1763 podkraljevski sedež¹⁸ premaknila iz Salvadorja v Rio de Janeiro, ki je bil takrat že zelo uspešno in cvetoče pristaniško mesto. Postal je tudi novo glavno mesto. V 18. stoletju je bil njegov položaj namreč ugodnejši, ker je bil strateško bližje evropskim vojaškim grožnjam z morja in je hkrati bolj ustrezal tudi gospodarskim aktivnostim portugalske kolonije (Burns 1993, 86–87).

Kolonialna Brazilija je bila, tako kot večina družb *ancien* režima, konceptualno razdeljena na posesti. Prav to je tudi kazalo na takratno splošno mnenje, da niso bili posamezniki, ki naj bi bili enako zaščiteni glede njihovih pravic in z enakimi možnostmi mobilnosti v medsebojnem odnosu, tisti ki so sestavljali družbo, temveč so jo sestavljale kaste, bratovščine, cehi, korporacije, in celo mesta. Razporejeni so bili drug ob drugem ali pa si sledili po nekem določenem družbenem rangi. V takšno razporeditev pa se je vmešavalo suženjstvo, ki ga je poganjala miselnost usmerjena v dobiček. Nekateri ljudje so tako dobili priložnost, da si z uporabo sužnjev nakopičijo bogastvo, na podlagi tega so se izoblikovali

¹⁷ Zaradi velikosti je bila Brazilija po letu 1621 razdeljena na dve državni upravi. Kralj Filip II. je ustanovil *Estado do Brasil*, najpomembnejšo kolonijo s Salvadorjem kot glavnim mestom in *Estado do Maranhão* z glavnim mestom São Luis. Deželo Maranhão so leta 1737 še naprej razdelili na *Estado do Maranhão e Piauí* in *Estado do Grão-Pará e Rio Negro* z glavnim mestom Belém do Pará. (Burns 1993, 90).

¹⁸ Okoli leta 1763 je Brazilija uradno postala podkraljestvo (Burns 1993, 90).

razredi in pridobljena moč se je merila glede na njihova razpoložljiva finančna sredstva in ne glede na njihov položaj (Hanchard 1999, 33).

Tako kot na Portugalskem sta tudi v Braziliji vsaka kolonialna vas in mesto imela mestni svet (*câmara municipal*). Njegovi člani so bile pomembne osebnosti iz kolonialne družbe, npr. lastniki zemljišč, trgovci s sužnji in trgovci. Kolonialni mestni sveti so bili odgovorni za urejanje trgovine, obrtnikov, zaporov, javne infrastrukture itd. (Burns 1993, 92). Ob koncu 18. stoletja je bila že precej dobro ustaljena. Prebivalstvo je naraščalo za približno 1,9 odstotka na leto, njegovo število je dosegalo približno 2,3 milijona. Najbolj poseljena mesta so bila v naslednjem vrstnem redu: vodila je Minas Gerais, nato Bahia, Pernambuco, Rio de Janeiro in São Paulo (Burns 1993, 96).

3.2 Brazilsko domorodno ljudstvo – Indijanci

Koliko je bilo Indijancev na ozemlju, ki vključuje današnjo Brazilijo in Paragvaj, ko so pred petsto leti Portugalci prišli v novi svet, se ne ve natančno. Različne ocene se gibljejo od dveh milijonov za celotno ozemlje do petih milijonov samo za Amazonijo.

Kljub njihovi homogenosti jih lahko razdelimo na dve veliki skupini, in sicer Tupí-Guaraní in Tapuia. Tupí-Guaraní so živeli na skoraj vsej brazilski obali, vsaj od Ceará na severu do jezera Pathos na skrajnem jugu. Kljub različni zemljepisni legi¹⁹ sta ti dve podskupini znani kot Tupí-Guaraní zaradi njune podobnosti v jeziku in kulturi (Fausto 1999, 7–8). V

¹⁹ Tupí, ki so bili poznani tudi kot Tupinambá, so prevladovali v obalnem pasu od severa do Cananéia, v južnem delu v današnjem São Paulu. Guaraní so se nahajali v porečju rek Paraná in Paragvaj in vzdolž obale od Cananéia navzdol proti južnemu delu današnje Brazilije (Burns 1993, 16).

notranjosti, ponekod pa tudi ob obali, so živeli Tapuia. Ti so govorili različne jezike, ki so si bili le malo podobni ali pa sploh ne (Burns 1993, 16).

Plemena Tupí so lovila, nabirala sadje, gojila poljščine in se ukvarjala z ribolovom. Ko zemlja ni bila več rodovitna, so se preselili na druga območja, začasno ali za stalno. Za pridelovanje poljščin so posekali drevje in požgali vegetacijo. Kolonisti so ravnali enako. Sadili so buče, koruzo, fižol in predvsem maniok (Fausto 1999, 8), izdelovali so tudi pletene košare, keramiko in razvili statve za tkanje (Burns 1993, 17-18). Indijansko gospodarstvo je bilo na ravni preživetja, ljudje so porabili vse, kar so pridelali, vsaka vas je bila samozadostna in vasi so malo trgovale z živili. Obstajali pa so stiki med vami za izmenjavo luksuznih predmetov, na primer kamni za izdelovanje ustničnih okraskov in tukanovo perje, ter za izmenjavo žensk. Iz teh trgovskih stikov so se posledično oblikovala zaveznitva in skupine vasi so napadale druge skupine. Vojne in plenjenje sovražnikov, ki so bili pozneje ubiti med praznovanjem ljudožerskih obredov, so bili bistveni elementi v družbi Tupí. Prestiž in obnovljene zaloge žensk so bili dosežek teh aktivnosti, ki so bile rezervirane za moške (Fausto 1999, 8).

Plemena Tupí so bila organizirana zelo ohlapno, imela so od štiristo do osemsto pripadnikov²⁰. Njihove vasi so bile majhne in začasne, pogosto obdane s surovimi lesenimi ogradami, in če je le bilo mogoče, so se nahajale vzdolž rečnega brega.

Zaradi njihove prevlade vzdolž obale so bila plemena Tupí pomemben sestavni del kulture tropskega gozda, prvi domorodci, na katere so Evropejci naleteli, in kar nekaj časa edina večja indijanska skupina, s katero so kolonialisti ohranjali stalne stike. Tupí so tako hote ali nehote, namenoma ali nevede, olajšali prilagajanje Evropejcev novemu ozemlju in prav ta

²⁰ Večina plemen je imela vsaj osnovnega poglavarja, čeprav so nekateri vodjo priznavali le med vojno, nekateri pa niso imeli nikakršne predstave o vodji. Pogosteje kot ne pa je bil najpomembnejša in najmočnejša plemenska figura šaman ali zdravilec (Burns 1993, 17-18).

skupina se tudi zdi edini najpomembnejši domači element, ki je pripomogel k zgodnjemu nastanku brazilske civilizacije (Burns 1993, 16–17).

3.2.1 Zaslužjevanje Indijancev

»Ukradel si mi zgodovino, uničil mojo kulturo, izrezal moj jezik, da ne morem komunicirati. Potem si posredoval in ločil, skrnil moj cel način življenja, da bi jaz sovražil samega sebe.« (The Price of Peace, 1973).

Indijanci so gospodarstvo dojemali popolnoma z drugega vidika in se vedli čisto drugače od kapitalistične motivacije njihovih odkriteljev. Indijanci so ohranili skupen ali vzajemen odnos do pridelovanja in porabe. Zasebna lastnina je komajda obstajala, naravo so spoštovali in je niso izkoriščali. Materialno bogastvo ni pogojevalo plemenskega statusa in gospodarski razlogi so bili manj pomembni kot sorodstvo, skupnost, družbene zapovedi in vera. Žal Evropejci nikoli niso dojeli indijanskih vrednot (Burns 1993, 19).

Evropejci so bili v zgodnjih desetletjih naselitve močno odvisni od Indijancev, če so se hoteli uspešno prilagoditi novim okoliščinam. Rastoča kolonija je bila od Indijancev odvisna tudi kot od delovne sile. Pritiski so bili čedalje hujši. Pripeljali so do zaslužjevanja in Indijanci so postali orodje, s pomočjo katerega se je ustvarjalo bogastvo v novi koloniji, in kot taki so bili nepogrešljivi za Evropejce (Burns 1993, 39).

Lahko trdim, da je bil prihod Portugalcev za Indijance poguben. Osvajalci, vključno z jezuitskimi misijonarji, ki so Indijance spravili v življenje z nadzorom in prisilnim delom v

utrjenih vaseh (*aldeias*), se niso trudili upoštevati zapletenosti indijanske kulture ter so ignorirali jezikovne in kulturne razlike med plemenskimi skupinami. Kljub vsemu so jih misijonarji varovali pred slabšim ravnanjem lastnikov zemljišč in kolonisti. Vsa plemena pa se niso prostovoljno podredila. Upori nekaterih izmed njih²¹ so bili obsežni in so se širili po vsej regiji (Levine 1999, 36).

Indijanci niso obstajali kot narod, temveč so to bile le razpršene skupine, ki so bile druga z drugo pogosto v sporu. To je Portugalcem omogočilo, da so našli domorodne zaveznike v njihovih bojih proti skupinam, ki so se upirale. Indijanci, ki so bili podjarmljeni ali so se vdali, so doživljali kulturno nasilje, epidemije in smrt (Fausto 1999, 9).

Iz družbenih stikov Indijancev z Evropejci je nastalo mešano prebivalstvo in njegovo tiho prisotnost pri oblikovanju brazilske družbe opazimo tudi še danes. V času osvajanj je v Braziliji živelo na milijone Indijancev, danes jih je le še okrog 270.000 (Fausto 1999, 9).

3.2.2 Jezuitski misijoni

Prvo skupino jezuitov je v kolonijo pripeljal Tomé de Sousa. Širjenje katoliške vere so portugalski osvajalci izkoristili kot pomembno opravičilo. Jezuite je uradno podprl kralj, ki je De Souse zagotovil, da imajo vso podporo za pokristjanjevanje domorodnih ljudstev. Jezuiti so bili pri spreobračanju domorodnih ljudstev v katoliško vero zelo uspešni, to pa je bilo povezano z njihovo sposobnostjo razumevanja kulture domačinov, zlasti jezika. Jezuiti so bili pogosto v sporih z drugimi kolonisti, ki so domačine poskušali zaslužniti. Delovanje

²¹ Eden najbolj krvavih je bil upor v letu 1723, ko so se uprli domorodci plemena Manaus na reki Negro. Pet let pozneje je bil upor zatrt, njihov vodja Ajuricaba pa je raje naredil samomor, kot da bi se pustil odpeljati (Levine 1999, 36).

jezuitov je rešilo veliko domačinov pred suženjstvom, obenem pa so pomešali njihov prvotni način življenja in nehote pomagali pri širjenju nalezljivih bolezni, proti katerim staroselci niso bili naravno odporni.

Odpor zemljiških posestnikov in kolonistov proti misijonarjem, še zlasti proti jezuitom, je leta 1759 pripeljal do njihovega izгона iz Brazilije. Jezuiti so ob prihodu leta 1549 ustanovili misijone vse do juga, kot je Paraná, in čez severovzhod do Amazonije. Iz Minas Gerais so bili izključeni, tam so versko delo opravljali posvetni duhovniki, drugod po Braziliji pa so ustanavljali cerkve, šole, plantaže in semenišča. S to svojo vlogo so postali največji brazilski posestniki in največji gospodarji sužnjev ter najpomembnejša misijonarska ureditev v koloniji. V koloniji so vzpostavili institucionalno prisotnost Katoliške cerkve (Levine 1999, 36-37).

Zelo pomembni so bili za Brazilijo tudi *irmandades*. Bili so člani prostovoljne organizacije vernikov in postali sestavni del kolonialnega družbenega življenja. Vestno so vzdrževali dobrodelne ustanove, kot na primer sirotišnice in bolnišnice, praznovali praznike svetnikov in gradili cerkve (Burns 1993, 32).

Glede na do zdaj podana dejstva lahko sklepam, da so portugalski osvajalci na območju Brazilije uspešno vsilili tako svoj jezik kot tudi svojo vero in institucije. V drugi polovici 16. stoletja so tako že globoko zasadili svoje evropske korenine v brazilsko zemljo in dušo. V naslednjih stoletjih je bilo seveda tudi precej drugih vplivov, ki so pripomogli k oblikovanju celotne slike, vendar sta portugalski jezik in rimskokatoliška cerkev ostala prevladujoča.

3.3 Entradas in Bandeiras

Bandeirantes, odprave v notranjost Brazilije, so pripeljale do zahodne širitve meja kolonialne Brazilije, te pa so presegale omejitve, ki jih je določil Sporazum iz Tordesillasa. Današnja brazilska obala je približno enaka, kot je bilo določeno z Madridsko pogodbo²² (Eakin 1997, 23).

Odprave v notranjost Brazilije so bile razdeljene na *entradas* in *bandeiras*.

- *Entradas*: oblikovane v imenu portugalske krone; financirala jih je kolonialna vlada. Glavni cilj je bil najti mineralna bogastva ter raziskati in narediti načrt neznanega ozemlja (Burns 1993, 49).
- *Bandeiras*²³: zasebne odprave v sedemnajstem stoletju in v prvih letih osemnajstega stoletja; financirali in izvedli so jih večinoma kolonisti iz regije São Paulo, imenovani Paulistas. Sestavljali pa so jih tudi potomci mešanice Indijancev in Portugalcev, ki so pomenili večino in tudi vodstvo v odpravah, kot tudi Afrobrazilci, ki so imeli status osvobojenih ali sužnjev. Občasno so se odpravam pridružili tudi mulati (Burns 1993, 55–56).

Bandeiras so bili predvsem ljudje, ki so si poskušali pridobiti bogastvo, za katero Portugalcem ni bilo mar. Njihov cilj ni bil osvajati ozemlja, temveč najti mineralna

²² Madridska pogodba je premaknila staro mejno črto iz Sporazuma iz Tordesillasa proti zahodu, in tako zaznamovala območja, ki sta jih uspešno zasedli dve kolonialni sili v Južni Ameriki (Eakin 1997, 23).

²³ *Bandeira* v portugalsščini pomeni "zastava"; *bandeirantes* so zaradi prepoznavnosti po navadi nosili s seboj zastavo. *Bandeiro* je sestavljalo dvesto ali tristo ljudi, ki so več mesecev ali let raziskovali polja in divje gozdove. Vsako je moral organizirati in financirati nekdo, ki je moral biti predrzen in bogat. Ob vrnitvi so ti ljudje postali v skupnosti bolj spoštovani in tudi bogatejši (Burns 1993, 55).

bogastva, zlato in pridobivati domorodne sužnje za trgovino. Konec 17. stoletja so odkrili zlato v osrednji Braziliji (območje Minas Gerais), s čimer se je začela zlata mrzlica, ki je nato v 18. stoletju pripeljala do dramatičnega urbanega razvoja notranjosti Brazilije. Pri oblikovanju Brazilije so bili pomembni prav *bandeiras*, saj so številna mesta zrasla okoli rudnikov, ki so jih odkrili prav oni. In ker so že vnaprej vedeli, da zaradi pomanjkanja hrane in virov lahko nastane velik problem, ni bilo nenavadno, da so ustanavljali majhne skupnosti, vasi za služenje *bandeirantes* v prehodu²⁴ (Burns 1993, 57–61).

3.4 Socialno združevanje

V Braziliji je bilo mešanje kultur Lusitano in ameriških Indijancev pospešeno z naklonjenim odnosom obeh glede mešanja ras. Tako rekoč takoj je nastala "nova rasa" *mameluco* ali *caboclo*, mešanica Indijancev in Evropejcev. Le-ti so bili deželi zelo dobro prilagojeni tako fizično kot tudi psihično (Burns 1993, 37–38).

Zadnjo besedo v evropsko-indijanskih odnosih je imel oblastni Sebastião José de Carvalho e Melo, bolj poznan po imenu Marquês de Pombal, ki je veljal za razsvetljenega, vendar tiranskega vladarja portugalskega imperija v imenu Joséja I. v letih 1750–1777. Marquês de Pombal je leta 1759 izgnal najbolj vztrajne zaščitnike Indijancev – jezuite. Med drugim jih je obtožil, da so Indijance izolirali in s tem povzročili zaviranje njihovega vključevanja v imperij. Upal je, da bodo Indijanci skozi različne zakone postali sestavni in aktivni del brazilskega življenja. Delno je ta cilj tudi dosegel, in sicer v tolikšni meri, da je Pombal prekinil izolacijo Indijancev in jih naredil za del imperija. Sever, kjer se je potem v poznem

²⁴ Leta 1750 so bile z Madridsko pogodbo določene nove meje – zemlja naj bi pripadla tistemu, ki jo zasede; to pomeni, da so vse vasi, ki so jih ustvarili *bandeirantes*, postale portugalska lastnina in sčasoma Brazilija. Nekatero od modernih brazilskih zveznih držav, za nastanek katerih gre zasluga *bandeirantesom*, so npr. Pará, Amazonas, Mato Grosso, Mato Grosso do Sul in Tocantins (Burns 1993, 60-61).

18. stoletju nahajala večina preostalih Indijancev, je povezal s preostalo kolonijo. To je pomenilo dosežek, ki je pomagal zagotoviti enotnost Brazilije. Praktično gledano pa so seveda ne glede na namen teh zakonov ti preprosto omogočili izkoriščanje Indijancev (Burns 1993, 41–42).

Vendar pa Indijanci lastnikom plantaž kaj kmalu niso več dajali zadovoljivega odgovora glede problema dela. Hkrati je močno naraščala tudi sladkorna industrija, ki je tako še povečala povpraševanje po delavcih in posledično se je pomanjkanje delovne sile le še stopnjevalo, lastniki plantaž pa so se kmalu osredinili na Afriko kot na najverjetnejši vir delovne sile²⁵. Podatki kažejo, da so bili sužnji iz Afrike na Portugalsko uvoženi vsaj že leta 1433. Portugalci so do sredine 16. stoletja že zelo dobro poznali zahodnoafriško obalo in njene prebivalce.

²⁵ Na sladkornih plantažah na severovzhodu, v Bahii in Pernambucu, so afriški sužnji v 70. letih 16. stoletja začeli nadomeščati indijanske sužnje in do 20. let 17. stoletja je bil ta prehod skoraj končan (Burkholder in Johnson 1998, 124).

4 TRGOVINA S SUŽNJI

4.1 Zaslužjevanje Afričanov

Menim, da je bilo trgovanje s sužnji zaradi prepričljivih gospodarskih spodbud in zato, ker ni bilo nikakršnega občutka skupne identitete med osvajalci in žrtvami v Afriki, še toliko lažje. Afričani so v večini primerov prodajali ljudi, ki jih niso videli kot "brate", ampak kot "druge", torej člane drugih etničnih skupin, iz drugih vasi in drugih narodov, ki so jih v številnih primerih osvojili in zajeli kot ujetnike, prav za prodajo v suženjstvo. Tistih, ki so jih šteli za rojake ali brate, načeloma niso prodajali. Res pa je, da so Evropejci Afričane lahko dojemali kot ljudi, ki si delijo skupno rasno identiteto. Vendar se je večina Afričanov s tovrstnim terminom identitete seznanila šele ob prihodu v novi svet, kjer so bili poučeni o tem, da so vsi "črnci". Afriška etničnost je tudi v novem svetu ostala najpomembnejši dejavnik identitete sužnjev in vir delitev, razlik in občasnih sporov med suženjskim prebivalstvom. Seveda pa kljub temu za vsak primer, v katerem se pripadniki različnih afriških etničnih skupin niso hoteli združiti, obstaja nekaj drugih primerov, v katerih so to storili (Andrews 2004, 21).

Lov na sužnje je tudi v Afriki imel številne posledice, pri čemer ni šlo le za odvzem delovno in reprodukcijsko najsposobnejših ljudi, ampak tudi za vir krvavih medplemenskih vojn, kajti večji del sužnjev je bil zajet v takih bojih. Treba je tudi posebej poudariti, da v Afriki pravzaprav nihče, ne glede na njegov politični ali družbeni položaj, ni bil varen pred zaslužjenjem in številni bodoči sužnji so bili ujeti v mirnih vaseh. Tako so nekatera plemena postala orodje trgovcev s sužnji, kar je bila ena najokrutnejših posledic lova na sužnje. Razlike med krvavimi medplemenskimi obračuni in trgovino z ljudmi ni bilo več. Ugrabitvi je nato sledilo mučno potovanje v novi svet.

Ljudje so ob zajetju v Afriki in ob vstopu v suženjski stan vsekakor doživeli strahotno travmo, saj so v zelo kratkem času morali stopiti v popolnoma neznana družbena razmerja in predvsem v sistem popolne dominacije ter izgube lastne osebnosti. Le takšna uskladitev jim je omogočala duševno in telesno preživetje. Vse je bilo nato v rokah gospodarja, od bivališča, hrane, temeljne varnosti, seksualnih vezi. Sistem je sužnju poskušal odvzeti vsakršno osebnost. Travma takšnega prehoda je vsekakor vodila v degradacijo osebnosti in posledično v obrambni mehanizem sužnjev v novi situaciji (Južnič 1975, 137–138).

Črnci iz Afrike so bili v Brazilijo prvič pripeljani v 16. stoletju, v času, ko ni bilo splošnega občutka proti instituciji suženjstva. Pripeljani so bili za prodajo v suženjstvo, trgovina s sužnji se je izvajala tako rekoč brez omejitev. Nešteto sužnjev je večina evropskih držav zadržala v kolonialnem lastništvu (Adams 1925, 607).

Velika Britanija je v začetku devetnajstega stoletja končno razglasila, da je trgovina s sužnji nezakonita. Njena mednarodna odprava je tako postala temeljni cilj britanske zunanje politike. To je bilo obdobje, v katerem ni bil noben narod globlje vpleten v prevoz, dobavo in zaposlovanje afriških sužnjev, kot je bila Portugalska. Nasadi bombaža in sladkorja Paraíba, Pernambuco in Alagoas, nasadi kakava, sladkorja in bombaža Pari in Maranhio ter nasadi kave in sladkorja São Paula, Espirito Santa in Ria de Janeiro so bili vsi odvisni od suženjskega dela, kot seveda tudi druga brazilska mesta. V Braziliji je bilo več kot tri milijone prebivalcev, od katerih je bila približno tretjina ali morda celo polovica afriških sužnjev. Suženjsko prebivalstvo pa seveda ni bilo stalno samo po sebi, kajti potrebna je bila redna oskrba s sužnji s pomočjo trgovine. Številni od njih niso preživeli obdobja aklimatizacije in usposabljanja, drugi so umrli zaradi nehigienske nastanitve, bolezni in slabe prehrane in kot tretje, ker je bilo bolj ekonomično izrabiti sužnje do konca in jih nato nakupiti še več, jih je veliko umrlo zaradi popolne izčrpanosti ali slabega ravnanja (Bethell 1965, 761).

4.1.1 Transatlantsko trgovanje

»Človek bi raje stradal svoboden kot bil sit v verigah.« (Pearl S. Buck)

Kot je bilo že omenjeno, so tri stoletja, približno od 1550. do 1850. leta, Evropejci po Atlantiku prevažali njihov ujetniški človeški tovor iz Afrike v Ameriko, čez tako imenovani "srednji prehod". Vzpon transatlantske suženjske trgovine je bil začetek tragičnega in dolgega poglavja v svetovni zgodovini, pri katerem je ta prisilni prehod preživelo približno 10–12 milijonov Afričanov. Od tega jih je šlo 3–4 milijone samo v Brazilijo. Od 5–6 milijonov jih je bilo namenjenih kot oskrbovalna delovna sila za plantaže in rudnike Karibskega zaliva, plantaže v južnem delu ZDA so pogoltnile okrog 750.000 Afričanov.

Suženjski trg je v vsaki od teh regij ustvaril velikansko populacijo Afričanov, kot tudi njihovih afriško-ameriških potomcev. Gospodovala jim je svobodna bela manjšina. Približno 65 milijonov ljudi (okrog 45 odstotkov prebivalstva) v Braziliji ima afriške prednike (Eakin 1997, 18–19).

Do konca 18. stoletja so samo trgovci iz Rio de Janeira pošiljali kakšnih 24 ladij na leto v Angolo²⁶. Ta trgovska pot pa ni bila edina. Približno pol ducata evropskih narodov, glavni so bili Portugalci in Nizozemci, je uporabljalo trikotno pot (glej sliko 4.1): evropske dobrine v Afriko, afriške sužnje v Brazilijo²⁷, brazilski sladkor v Evropo²⁸. Število

²⁶ Trgovanje med Angolo in Brazilijo je pripeljalo tako daleč, da je Brazilija pravzaprav postala odvisna od Angole (Burns 1993, 43).

²⁷ Zdi se, da so prvi črnci, uvoženi naravnost iz Afrike, prispeli v Brazilijo leta 1538. Na Portugalsko so bili uvoženi vsaj že leta 1433 in do sredine 16. stoletja so bili Portugalci že zelo dobro seznanjeni z zahodnoafriško obalo in njenimi prebivalci (Burns 1993, 42).

uvoženih Afričanov je bilo pretresljivo. Kot ocenjujejo, je bilo v tristo letih temnopoltih, ki so preživelih pot čez Atlantik v Brazilijo, približno tri milijone in pol. Glede na posamezna stoletja so ocene naslednje: v šestnajstem stoletju – 100.000; v sedemnajstem – 600.000; v osemnajstem – 1.300.000; v devetnajstem – 1.600.000. Tako so Portugalci v Brazilijo uvozili več temnopoltih, kot pa so tam prvotno našli Indijancev (Burns 1993, 43).

Slika 4.1: Trikotna pot trgovanja

Vir karte: Homepage von Konrad Weber (2011).

²⁸ Brazilija je proti vzhodu pošiljala tudi sladkor, žgane pijače, tobak, maniok, fižol, moko in sladice v zameno za sužnje in v manjšem obsegu za zlato, slonovino, palmovo olje, riž in izdelke iz Azije (Burns 1993, 42).

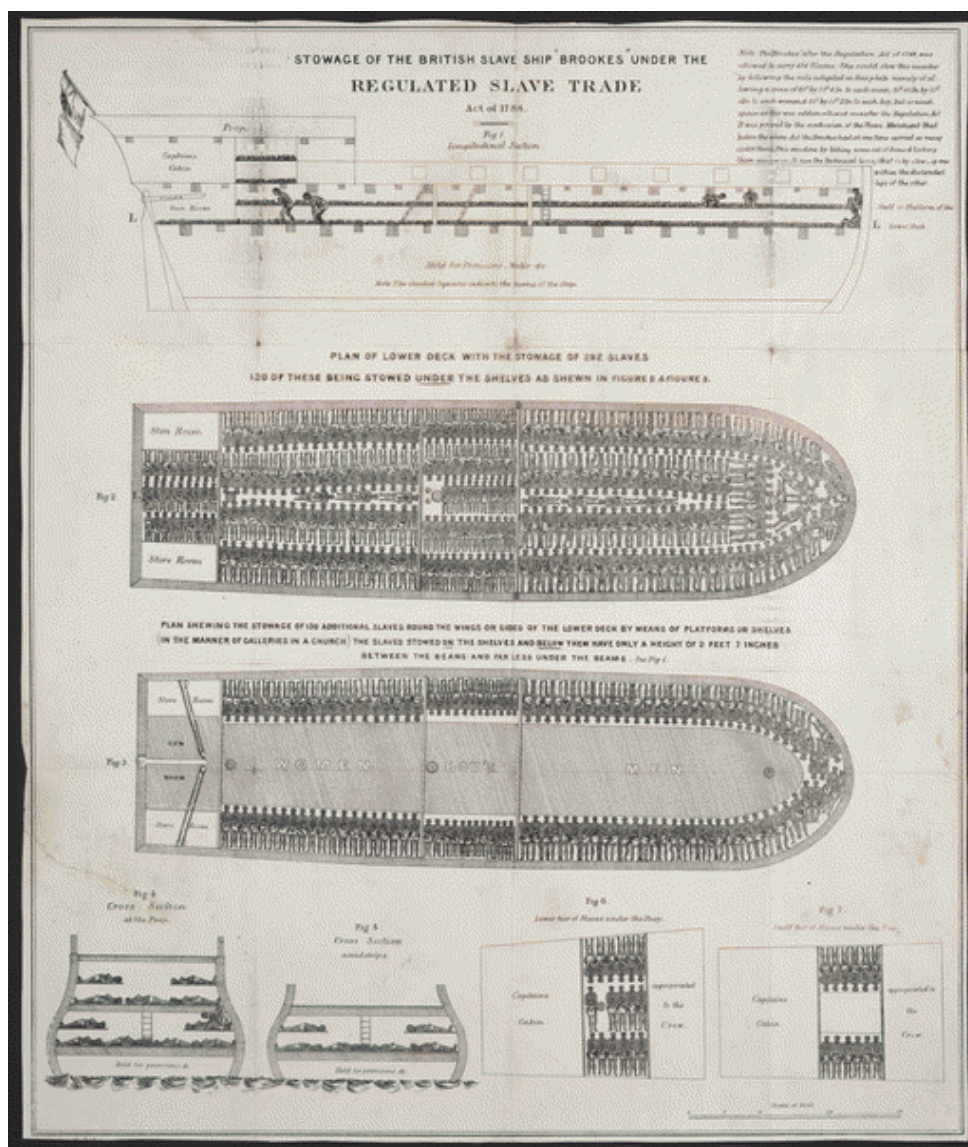
Smrtnost je bila seveda velika. Transatlantsko trgovino s sužnji sta ves čas spremljala nepojmljivo trpljenje in strašna krutost. Pogosto je pomrlo trideset ali celo štirideset odstotkov sužnjev, ki so jih prevažale te čezoceanske ladje, in kadar izguba ni presegla dvajsetih odstotkov, je bil trgovec s sužnji v celoti zadovoljen s svojim uspehom potovanja (Martin 1933, 152). Čez Atlantski ocean so jih trgovci s sužnji prevažali v resnično nečloveških razmerah. Prehod v Ameriko se je po navadi začel z nasilnim ujetjem in ločitvijo sužnjev od družin ali pa celo z zakonitim zaslužnjenjem v Afriki. Temu je sledila naporna in ponižujoča pot proti obali in nato ponižanje sužnjev z javno prodajo, pred katero so največkrat prestajali še dodatno obdobje mučenja v utesnjenih, primitivnih prostorih (Quirk 2009, 56).

Kot živina so bili zajeti ljudje pod vročim soncem, zvezani za vratove, po napornih, težko prehodnih poteh gnani proti obali, kjer so bili nato prodani trgovcem s sužnji. Surovost, žeja, lakota in slabo stanje duha so jih mučno spremljali vso pot. Trgovci s sužnji so izbrali le najmočnejše in izbranim vžgali znamenja, nanje obesili kožnate izveske s številkami in jih nagnali na ladje. Šibkejši so bili dejansko prepuščeni smrti. Nato je sledila nepopisno grozljiva plovba, ki je popolnoma brutalizirala tako trgovce kot tudi sužnje. Novo mučenje je nastopilo, ko so ladje s človeškim tovorom prispele v novi svet, kjer so lastniki plantaž in sploh belci, požrešni na dobiček, ki se jim je obetal z njihovim delom, sužnje komaj dočakali. Ponovno so bili prodani kot živina (Južnič 1975, 137–138).

Suženjske ladje so bile zasnovane za maksimiranje njihovega človeškega tovora (glej sliko 4.2). Sužnji, na silo zvezani in vklenjeni, so bili porinjani na neverjetno utesnjena ležišča ali druge prostore z omejeno ventilacijo, kjer so se sčasoma nabrali iztrebki in kri. Številne bolezni, griža in driska so bili redni spremljevalci. Ženske sužnje so bile pogosto spolno zlorabljanje. Nekateri sužnji so si zaradi neznosnega trpljenja in depresije poskušali vzeti življenje s samomorom, drugi so zavračali hrano, zato jim jo je posadka s posebnimi napravami porivala v grlo. Upori na suženjskih ladjah niso bili redkost, vendar pa je bila oblika teh uporov nekakšna zadnja, obupna možnost do njihove svobode in ne utemeljena, organizirana oblika načrta za pobeg. Tisti, ki so se poskušali upreti ali zbežati, so se soočali

s hudimi kaznimi. Prečkanje Atlantika je trajalo povprečno mesec ali dva, to je bilo odvisno od končnega cilja. Poleg tega so suženjske ladje redno več mesecev preživele na afriški zahodni obali, kjer so zbirali sužnje, in tisti, ki so bili zajeti čisto na začetku, so vse te mesece trpeli na ladji, še preden so odrinili proti novemu svetu. Tisti, ki so preživeli potovanje v novi svet, pa so se soočali z dolgoročnimi duševnimi in fizičnimi težavami.

Slika 4.2: Transatlantska ladja s sužnji

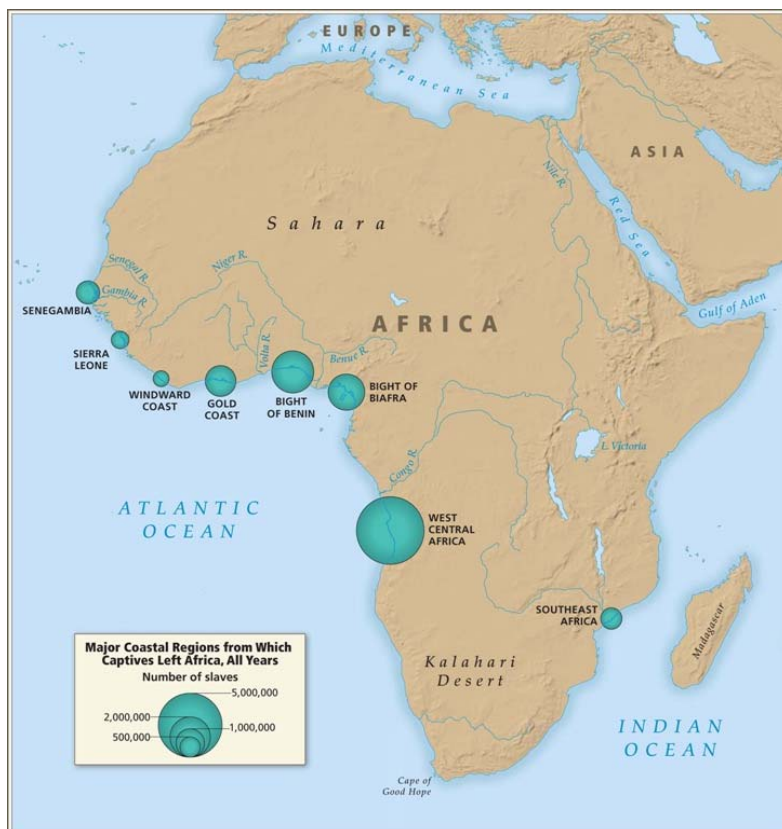

Vir: The Library of Congress (2011).

Kot pravi Quirk (2009, 56–57), bi lahko psihično in fizično trpljenje, povezano s suženjskim trgovanjem, dopolnili tudi s kulturno in osebno dislokacijo ob prihodu v novi svet. Sužnji so bili v nov, neznan družbeni red pripeljani nasilno, tam pa so se soočali z izredno slabimi in težkimi razmerami, kjer so morali rekonstruirati njihovo kulturno in socialno identiteto ter oblikovati nove odnose in tudi nove skupnosti. Za transatlantsko suženjstvo je bil tovrstni proces prilagajanja izjemno pomemben, saj je združilo različne narode, jezike in dediščino.

Izvor afriških sužnjev je bil zelo raznolik (glej sliko 4.3). Prihajali so iz Zelenortskega otočja, Angole, Mozambika, Gvineje, Gane, Dahomeja, Nigerije, São Toméja, Konga in iz številnih drugih delov Afrike. Zaradi mešanja sužnjev v Braziliji, mešanja ras z belci in Indijanci ter vladne uredbe iz leta 1890, ko je bilo treba uničiti številne uradne zapise, povezane s suženjstvom, je natančen izvor afriških sužnjev težko določiti. Sudanski črnici so bili zaradi svoje telesne konstitucije posebno iskani. Afriške gvinejsko-sudanske skupine muslimanske vere so bile na drugem mestu. Malijski črnici, od katerih so bili verjetno najbolj znani pripadniki plemena Hausa, so bili najdeni pretežno v Bahii. Sledili so strogim naukom svoje vere, nekateri od njih so bili pismeni v arabskem jeziku in so obvladali številne spretnosti, vključno z zelo cenjenimi tehnikami iskanja zlata. Med lastniki sužnjev so veljali za marljive in inteligentne, vendar nekoliko zamerljive, čemerne in uporniške v ujetništvu. Pripadniki plemena Bantu iz Angole, Mozambika in Konga so bili tretja skupina. Nahajali so se predvsem v Minas Gerais in Rio de Janeiru. Veljali so za prilagodljive in miroljubne, znali so obdelovati kovine, lončariti in tkati, skrbeli pa so tudi za živino in kmetovali (Burns 1993, 43).

Slika 4.3: Prikaz večjih afriških regij, kjer so se nahajali sužnji za transatlantski suženjski trg

Vir: Slavevoyages (2011).

Kot vemo, je do mešanja ras prihajalo na celotni zahodni polobli, vendar pa belci v Severni Ameriki niso sprejemali otrok iz raso mešanih zakonov v svoj svet. Le redko se je zgodilo, da so Angloameričani mešanje ras tudi priznali. Ko pa se je to zgodilo, so raso mešane otroke ločili k črncem. Bipolarna družba, kakršna je ta bila, namreč ni priznavala nikakršne srednje poti med črnci in belci.

Lahko rečem, da je v portugalski Ameriki zgodba drugačna. Stoletja dolga in močno razširjena transatlantska izmenjava je pustila globok pečat tako v brazilski družbi kot tudi v njeni kulturi. Stare plantaže severovzhodnih regij, še posebno Bahia, so ohranile zelo močne vplive Afrike, kjer je okrog 80 odstotkov prebivalcev Salvadorja potomcev

Afričanov. Velika večina temnopoltih, šibak in podrejen položaj žensk sužnjev, pomanjkanje belih žensk in manj toga kultura so močno pripomogli k hitremu oblikovanju obsežno rasno mešanega prebivalstva. Trgovina s sužnji je vzdolž obalnih območij severovzhoda, v kapitanijah Pernambuca in Bahie, ustvarila temnopolto večino. Mešanje med črnci in belci je postopoma oblikovalo tudi številno mulatsko populacijo.

Portugalci brazilske družbe niso dojemali prek ostrih in bipolarnih rasnih razmer, temveč so barvo videli kot kontinuum in tako razvili bogato ter obsežno besedišče za opisovanje rasne dediščine, rasno mešani *caboclos* in mulati pa so ustvarili most med prevladujočo belo elito in svetom suženjstva. Rasno mešanje pa je neizogibno spremljala tudi kulturna mešanica, primer je mešanje Rimskokatoliške cerkve z indijanskimi in afriškimi verskimi navadami. Res je, da je krščanstvo postopoma postalo prevladujoči del kulture, vendar pa je tu oblika katolicizma globoko prežeta z neevropskimi simboli in pomeni med nebelo množico (Eakin 1997, 19).

4.2 Sladkorna industrija

Kolonije so obstajale, da so povečale politično moč in gospodarsko blaginjo njihovih matičnih držav. Njihovi trgi in proizvodnja so bili namenjeni izključno njihovi metropoli, le-ta je urejala trgovino in uvajala davke za prenos kolonialnega bogastva v matično državo. Portugalska krona je bila močno odvisna tako od dohodka iz svojih tovarn kot tudi od njihovih kolonij, najprej tistih v Aziji in Afriki, pozneje pa od tistih v Braziliji (Burkholder in Johnson 1998, 134). Suženjstvo in sladkor sta Brazilijo oblikovala v prvo veliko plantažno družbo v Ameriki (Eakin 1997, 20). Sladkorna industrija je bila na severovzhodu države jedro socialno-ekonomskih dejavnosti (Fausto 1999, 34–35).

V poznem 16. in v 17. stoletju je bil za Brazilijo izvoz sladkorja prav tako pomemben kot izvoz srebra za Peru in Mehiko. V prvi polovici 18. stoletja se je nato v Braziliji izvoz zlata

in diamantov že zelo približal izvozu sladkorja, prav tako je tudi izvoz tobaka zelo pridobival na pomenu. Kljub vsemu je sladkor ostal najpomembnejše brazilsko izvozno blago, dokler ga ni v 30. letih 19. stoletja izpodrinila kava. Donosnost proizvodnje sladkorja na Pirenejskem polotoku in otokih v Atlantiku (Zelenortsko otočje, São Tomé, Madeira, Azori in Kanarski otoki) je vodila portugalske koloniste v pridelavo sladkornega trsa v Braziliji. Do 80. let 16. stoletja sta bili skupna proizvodnja severovzhodnih kapitanij Bahie²⁹ in Pernambuco (najpomembnejša regija sladkorja do 30. let 17. stoletja) prevladujoči v kolonialni proizvodnji.

Nasadi sladkornega trsa (*engenhos*) so za gradnjo mlinov in nakup delavcev zahtevali precejšen kapital. Veliko začetnega kapitala so zagotavljali portugalski vlagatelji, vključno s prvotnimi lastniki (*donataries*), dobiček pa je nato lastnikom mlinov v Braziliji omogočil, da so razširili svoje dejavnosti. Po navadi je *engenho* imel mlin in je poleg lastnikovega trsa za plačilo – pogosto petdeset odstotkov predelanega trsa – predeloval še trs številnih lavradores, trs kmetov najemnikov, zakupnikov ali neodvisnih posestnikov³⁰. *Engenhos* so se po vrednosti razlikovali glede na število sužnjev, stanje mlina, kakovost in količino zemljišč, opreme za obdelavo, prevozne opreme, živine in stanovanjske objekte. Najdražji element *engenhos* so bili sužnji in zemljišča. Večina lastnikov plantaž je imela več kot petino kapitala vezanega v sužnjih in tako je nihanje cen sužnjev močno vplivalo na njihov dobiček (Burkholder in Johnson 1998, 140–141).

²⁹ Eden najpomembnejših razlogov pri oblikovanju brazilske kraljeve vlade (*governo geral*) z glavnim mestom v Salvadorju je bilo spodbujati proizvodnjo sladkorja v zapuščeni kapitaniji v Bahii (Fausto 1999, 34–35).

³⁰ Ta način, edinstven v tem času v Ameriki, je omogočil človeku, ki je imel le malo kapitala, da je sadil trs, in če je bila letina dobra, tudi lepo zaslužil. Hkrati je s širjenjem tveganja in stroškov za sajenje lastnike vsaj delno obvaroval pred padajočimi cenami ali slabo letino. Ker so se lastniki plantaž opirali predvsem na posojila, ki so jim jih dajali trgovci in verske ustanove, da so kupili sužnje, zgradili mlin, pokrili stroške in razširili svoje poslovanje, je bilo omejevanje njihove potencialne izgube med predelavo sladkornega trsa od lavradores dobra poslovna praksa. Poleg tega je ta odnos z lavradores lastnikom plantaž prinašal finančno korist od ekonomije obsega z naložbami v učinkovitejše ter obsežnejše stiskalnice in rafinerijske zmogljivosti (Burkholder in Johnson 1998, 140).

Sužnji so opravljali zelo različna dela, večinoma pa so bili skoncentrirani pri težkih delih na poljih. Obstajale pa so tudi izjeme, saj so se nekateri sužnji povzpeli v poklicni hierarhiji in postali so "bančniki" – pomočniki gospodarjev pri pridelavi sladkorja ali pa celo gospodarji³¹ mlina (Fausto 1999, 37). Za *engenhos* v mlinih v Bahii je bilo značilno, da so le redki imeli manj kot štirideset sužnjev, povečini so jih imeli od šestdeset do osemdeset. Poljska delovna sila je bila posamično vredna manj kot hišni sužnji, kvalificirani delavci ali obrtniki, da dela delovodje niti ne omenjamo, kljub temu pa je poljska delovna sila vedno preglasovala vse druge sužnje (Burkholder in Johnson 1998, 141).

Posebna skupina, ki je v zgodovini suženjstva po navadi spregledana, so bili nadzorniki. To so bili mnogokrat portugalski priseljenci, včasih tudi osvobojeni temnopolti ali pa celo "zanesljivi" sužnji. Opravljali so službo nadziranja in discipliniranja sužnjev. Njihovo delovno mesto ni bilo ravno zavidljivo, saj jih je velikokrat postavljalo v nelagoden položaj, kajti sužnji, ki so jih nadzorniki kaznovali, so jih sovražili, včasih so jih sužnji umorili, na drugi strani pa nadzornikom pogostokrat tudi sužnjelastniki niso zaupali. Kljub temu je nekaterim od njih uspelo pridobiti svojo zemljo in sužnje in nekateri od teh so si celo pridobili zaupanje sužnjev pod njihovim bičem (Levine 1999, 69).

Razmere, v katerih so živeli sužnji v Braziliji, so bile zelo slabe. Suženjske četrti so najpogosteje sestavljale majhne koče iz slame ali blata ali večja, enonadstropna barakam podobna poslopja. Veliko sužnjev je imelo tudi zdravstvene težave, ki so bile posledica slabe prehrane. Večina sužnjelastnikov jim je sicer z razvojem suženjskega sistema zagotovila majhen kos zemljišča, ki je sužnjem omogočal, da so dopolnili svoje obroke, vendar pa jih je veliko za svoja zemljišča lahko skrbelo le po dolgih dnevih garanja na

³¹ Gospodar je bil kvalificiran delavec. Odgovoren je bil za zadnjo fazo v proizvodnji sladkorja in navsezadnje tudi za končno kakovost sladkorja (Fausto 1999, 37).

poljih njihovih gospodarjev ali ob nedeljah. Posledično so sužnji svoje obroke dopolnili tudi s krajo na bližnjih kmetijah ali plantažnih poljih.

Glede na dane življenjske razmere ni presenetljivo, da so si sužnji začeli močno prizadevati za pridobitev vsaj delnega nadzora nad svojim življenjem. Največkrat so skušali omejiti gospodarjeve zahteve glede njihovega dela tako, da so hlinili bolezni ali preprosto niso hoteli delati učinkovito, razbijali so orodje in stroje in včasih tudi pobijali živino. Na tisoče pa jih je zbežalo in v številnih primerih so ubežniki ostali v bližini nasadov in so prek posrednikov poskušali pridobiti nekaj prednosti, na primer boljšo hrano ali celo boljšo službo. Tisti, ki se za to niso odločili, so pobegnili in ustanavljali svobodne skupnosti ali *quilombos* na odročnih območjih. Pogosto so se povezovali z lokalnimi Indijanci (Burkholder in Johnson 1998, 130).

Kot sem že omenila, so imeli lastniki plantaž pri življenju v koloniji velikansko socialno, politično in gospodarsko moč. Oblikovali so aristokracijo, ki je temeljila na moči in bogastvu, vendar pa nikoli niso postali dedno plemstvo, vrsta, kakršna je obstajala v Evropi. In kdo so bili pravzaprav lastniki plantaž že na samem začetku? Nekateri so prihajali iz družin plemenitega rodu ali s pomembnim položajem v portugalski vladi. Drugi so bili premožni trgovci ali priseljenci, ki so se ukvarjali s proizvodnjo sladkorja in trgovino. Zelo malo jih je bilo pravih plemičev in niso bili vsi stari kristjani. Med letoma 1587 in 1592 je bilo med prvimi lastniki plantaž v Bahii veliko novih kristjanov. Sčasoma in s številnimi porokami med istimi družinami je razred lastnikov plantaž postal homogen. Najuglednejši lastniki plantaž so poskušali najti svoje korenine med plemstvom na Portugalskem (Fausto 1999, 37).

V 80. letih 17. stoletja se je za lastnike plantaž začela kriza. Konkurenca tujih nasadov v Karibskem otočju je znižala cene sladkorja in se odpeljala vzdolž obale sužnje³². Tudi pozneje je sledilo še nekaj dobrih let, vendar se je celoten položaj brazilskih lastnikov plantaž poslabšal. Konkurenco za sužnje je nato okrepilo tudi odkritje zlata v pokrajini Minas Gerais. Leta 1710 je moral lastnik plantaže prodati dvakrat toliko sladkorja za nakup sužnja kot leta 1635 in tako je bilo do leta 1750. Za lastnike plantaž je ranljivost sladkorja v mednarodni konkurenci pomenila, da so na dolgi rok lahko le malo vplivali na svojo gospodarsko usodo (Burkholder in Johnson 1998, 142).

4.3 Zlata mrzlica

Prve rečne naplavine zlata so bile v Braziliji odkrite v 90. letih 17. stoletja. Večje zaloge zlata, pozneje tudi diamantov, so bile najdene v pokrajinah Minas Gerais, Goias in Mato Grosso, kar je privedlo do t. i. "zlate mrzlice". Pokrajina Minas Gerais je bila celo območje z najbogatejšimi najdišči, odkritimi v kolonialnem obdobju. Med letoma 1700 in 1720 se je brazilska proizvodnja zlata skorajda petkratno povečala. Do leta 1735 je potem zmerneje rasla ter dosegla svoj vrh v začetku 50. let 18. stoletja. Pred koncem 18. stoletja je proizvodnja zlata v Braziliji že začela strmo upadati (Burkholder in L. Johnson 1998, 135).

V zgodovini portugalske kolonialne širitve še ni bilo tolikšnega preseljevanja prebivalstva. Po treh glavnih cestah iz Baie, São Paula in Ria so v Minas Gerais prihajali začetniki in pustolovci, vse od Portugalcev, Brazilcev, tujcev, belcev, Indijancev, črncev, mesticev,

³² Po letu 1650 so Nizozemci, Francozi in Angleži ustanovili plantažne družbe na otokih, ki so jih iztrgali Španiji v Karibih in na severovzhodni obali Južne Amerike: Gvajano, Surinam in Francosko Gvajano. Za brazilske pridelovalce sladkorja so kmalu postale velikanski izziv. Kuba, Barbados in Haiti so nadomestili Brazilijo in v naslednjih stoletjih postali prevladujoči izvozniki sladkorja (Eakin 1997, 21).

mulatov, duhovnikov itn. Ob koncu prvega petletja 18. stoletja je bilo v Minas Geraisu že približno petdeset tisoč ljudi (Cardozo 1946, 140).

Zlata mrzlica je precej povečala prihodke portugalske krone. Pogoste so bile diverzije in tihotapljenje, zato so uvedli različne oblike birokratskega nadzora. Zlato je preseglo zaslužke od drugih izdelkov kolonije in tako je ta trgovina kraljestvu in Rio de Janeiru prinesla blaginjo. Določene družbene spremembe pa so nastale tudi z usihanjem nahajališč. Nekateri ljudje so postali nemirni, pobrali so svoje stvari in se podali naprej v notranjost Brazilije, kjer so iskali zlato in drugo bogastvo ter upali na priložnost, da bodo obogateli. Zaton kopanja zlata je povečal tudi osvoboditev izpod suženjstva. Delno se je to zgodilo tudi zato, ker sužnjelastniki niso več hoteli nositi bremena, da skrbijo za sužnje, ki so postali neproduktivni. Svobodo so si sužnji lahko tudi kupili, vendar so moški, ki so v rudnikih opravljali zelo težka in neprijetna dela, pogosto umirali že po nekaj letih dela. Nekateri ženske sužnje pa so zbrale dovolj premoženja, da so si kupile svobodo (Levine 1999, 49–51).

4.4 Quilombos (ali mocambos)

*»Raje imam svobodo v nevarnosti kot mir
v suženjstvu.« (Jean-Jacques Rousseau)*

Quilombos (ali *mocambos*) so bili sužnji afriškega rodu, ki so delali na plantažah sladkornega trsa v severovzhodni Braziliji in v drugih predelih Brazilije, in ki so se močno opirali na suženjsko delo. Znaki pobeglih sužnjevev, ki so se organizirali v naseljih v brazilskem zaledju, obstajajo od začetka 17. stoletja (Anderson 1996, 551).

Zanimivo je, da so posestniki in uradniki urili celo novo vrsto poklicnih lovcev na sužnje – *capitães do mato* ali gozdni kapitani. To so bili neusmiljeni možje, ki so zelo dobro poznali notranjost dežele. Za vrnitev pobeglih sužnjev so lastniki dajali nagrade in včasih ubežnike tudi pretepli do smrti v opozorilo drugim, kljub temu pa je veliko sužnjev poskušalo pobegniti. Vedno, ko se je ponudila prava priložnost, so se majhne skupine ubežnikov združile v pobegle skupnosti, imenovane *quilombos* (ali *mocambos*). S sužnji, ki so ostali v ujetništvu, so skrivaj ohranili stike, enako tudi s *forros* (svobodni temnopolti) in trgovci, ki so jih bili pripravljene oskrbovati (Levine 1999, 48–49).

Največja taka skupnost, ki se je tudi najdlje ohranila, je bila Quilombos dos Palmares v Palmaresu, današnjem Alagaosu (Anderson 1996, 551). Do druge polovice 17. stoletja je bilo jasno, da je šlo za večetnično in večinoma kreolsko skupnost. V 60. letih 18. stoletja je bila večina prebivalcev Palmaresa rojena doma in afriškega rodu. Ravnotežje prebivalstva so ohranjali pobegli sužnji, osvobojeni, ujeti na plenilnih pohodih, sužnji, svobodni in revni priseljenci različnega etničnega porekla ter kolonialci, ki so doživeli politične spremembe zaradi portugalske ponovne osvojitve Pernambuca. Podatki pa kažejo, da je bila v Palmaresu močna tudi prisotnost Indijancev (Anderson 1996, 559). *Quilombos dos Palmares* je bil tako dobro branjen, da ga niti Nizozemci niti portugalski Brazilci skoraj osemdeset let, od 1607. do 1695. leta, niso mogli odstraniti. Palmares quilombo je bil varno zatočišče in izjemen poskus izobčenega skupnega življenja.

Skupnosti *quilombos* so pozneje tako vključevale sužnje afriškega rodu in domorodce kot tudi prebivalce mešane rase in belce. Obstajalo je več kot 160 takšnih *quilombos* v Minas Geraisu, v Goiásu, v pokrajini Mato Grosso, v pokrajini Rio Grande do Sul, v Bahii in v mestu Salvador. *Quilombos* so preživeli in se obdržali tudi v 19. stoletju v Pernambucu, kjer so nesoglasja med elito ovirala poskuse, da bi njihovo upiranje zadušili (Levine 1999, 49).

4.5 *Inconfidência mineira*

V letih 1788–1789 je bil Minas Gerais območje najpomembnejše zarote proti kolonialni oblasti, tako imenovana *Inconfidência mineira*, ki so jo navdihnili ideali francoskih liberalnih filozofov v času razsvetljenstva in uspešna ameriška revolucija iz leta 1776 (Cardozo 1952, 544).

Inconfidência mineira v Ouro Preto, Minas Gerais, je bila rezultat stičišča zunanjih in notranjih vzrokov. Glavni zunanji vzrok so bile posledice neodvisnosti v tej portugalski koloniji in v letu 1776 trinajstih britanskih kolonij v Severni Ameriki. To so bile vsekakor okoliščine, ki so še posebej navdušile intelektualne elite, ki so živele v kapetaniji Minas Gerais. Glavni notranji vzrok za zaroto pa je bilo usihanje virov zlata v tej kapetaniji. Ker zlata ni bilo več tako veliko, so se prebivalci regije začeli soočati z naraščajočimi težavami pri izpolnjevanju davčnih obveznosti s krono. Portugalska vlada je nameravala uvesti obvezno poplačilo vseh dolgov, ki so nastali zaradi zmanjšanja proizvodnje zlata.

Dejstvo je, da zarotniki niso premogli splošnega vodje in dobro oblikovanih načrtov. Nekateri od zarotnikov so bili republikanci, drugi so bili monarhisti. Nekateri so bili naklonjeni odpravi suženjstva, medtem ko so drugi obsojali odpravo kot nepraktično za tisti čas (Global Gateway: World Culture&Resources, Library of Congress). Člani zarote so bili večinoma predstavniki kolonialne elitne skupine, in sicer številni intelektualci, lastniki farm, rudnikov, vojaško osebje, prestižni vladni uslužbenci, odvetniki in duhovniki, ki so bili vpleteni tudi v poslovne zadeve. Vsi so imeli vezi s kolonialno oblastjo v kapetanijah. V nekaterih primerih so bili le-ti celo člani sodnih organov (Fausto 1999, 61). Sčasoma so trije udeleženci razkrili načrte zarotnikov portugalski kolonialni vladi. Ta je zaroto leta 1789 odkrila, še preden se je načrtovani vojaški upor lahko začel. Uporniki so bili istega leta tudi aretirani (Global Gateway: World Culture&Resources, Library of Congress).

5 KONEC KOLONIALNEGA OBDOBJA, ZAČETEK MONARHIJE

5.1 Politična neodvisnost Brazilije

Napoleonove čete so leta 1807 napadle britansko zaveznico Portugalsko. (Fausto 1999, 64). Leta 1815 je bil Napoleon poražen in Brazilija je postala kraljestvo, združeno s Portugalsko (Global Gateway: World Culture&Resources, Library of Congress). Politična neodvisnost Brazilije je bila razglašena 7. septembra 1822 in princ je bil v Rio de Janeiru okronan za cesarja kot Dom Pedro I. S tem je končal 322 let kolonialne prevlade Portugalske nad Brazilijo (Fausto 1999, 69–72).

Ko se je kolonialistično vladanje leta 1822 končalo, so osvobodilni voditelji predvidevali, da bi se lahko končalo tudi suženjstvo (Andrews 2004, 55), vendar pa resnega namena za opustitev afriške trgovine s sužnji v tistem času še ni bilo čutiti. Plantažno gospodarstvo in suženjstvo skozi prvo polovico in začetek druge polovice 19. stoletja sta ostala nespremenjena. Pripravljena sta bila na najbolj intenzivno obdobje doslej, na širitev in rast (Andrews 2004, 69).

Samo med letoma 1800 in 1850 je bilo v Brazilijo pripeljanih skoraj 2,5 milijona afriških sužnjev, torej toliko kot prej v vsem 18. stoletju (Slave Voyages). V koloniji z že tako majhnim številom Portugalcev in tako velikim številom Afričanov se je prihod novih sužnjev v Brazilijo še dodatno močno občutil. Njihova številnost je močno vplivala tako na gospodarsko kot tudi na družbeno sestavo brazilskega prebivalstva, kar je posledično vplivalo na etnično ravnotežje. Veliko število uvoženih Afričanov je tudi pomenilo, da afriška kultura v Braziliji v veliki meri ni bila izbrisana in je močno vplivala na brazilsko kulturo. To je dokazovalo tudi širjenje kulturnih institucij in navad z afriškimi vplivi, od glasbe, plesa, verskih navad, hrane in drugega.

5.2 Družbeni in gospodarski odnosi ter suženjstvo

Brazilska vlada se je po razglasitvi neodvisnosti znašla v težkem položaju, saj so bili velika večina trgovcev s sužnji, posestniki in tudi večinsko prebivalstvo prepričani, da bo prepoved trgovine s sužnji kratkoročno slabo vplivala na brazilsko družbo. Britanija, od katere je bila Brazilija odvisna, je zahtevala, da se ta trgovina s sužnji konča, vendar pa kljub odvisnosti Brazilije od tega naroda nesoglasja med Brazilijo in Britanijo dokazujejo, da stvari niso potekale tako hitro, kot je želela Britanija (Fausto 1999, 107–109).

Britanija je leta 1826 prisilila Brazilijo k podpisu pogodbe, ki je bila ratificirana marca 1827, veljati pa je začela marca 1830. Britanija je imela pravico pregledovati vse ladje na odprtem morju, če je obstajal sum, da prevažajo sužnje. Zakon, sprejet 7. novembra 1831, je podpiral to pogodbo in določal hude kazni za prevoznike sužnjev, s tem da je vsak suženj, pripeljan v Brazilijo po tem datumu, veljal za svobodnega. Zakon je bil potrjen v času, ko je uvoz sužnjev v Brazilijo že upadal, potem pa se je uvoz nenadoma povečal in zakonska določila za vse potrebe in namene niso bila uveljavljena.

Nekateri izmed vzrokov, zakaj so bile prevladujoče skupine prisiljene opravljati suženjsko delo, so bili, da na velikih plantažah ni bilo druge delovne sile, drugi vzrok je bil na primer, da med sužnji ni bilo velikega odpora, pri katerem sta bila izjema Bahianski Reconcavo in mesto Salvador. Na tem območju so suženjski nemiri nastajali že vse od začetka 19. stoletja in tako postali del vsakdanjega življenja. Tisti, ki so bili rojeni v Braziliji, so bili po navadi izvzeti iz teh gibanj, kar kaže na omejeno naravo gibanj.

Leta 1835 je izbruhnil najbolj znani upor, ki je skoraj leto dni pretresal Salvador. Glas je povzdignilo na stotine temnopoltih Afričanov, tako sužnji kot tudi osvobojeni sužnji, ki so se uprli vladi (Fausto 1999, 107–109). Upor je Salvador pretresal skoraj leto dni. Uporniki so bili pismeni, medtem ko je bila večina brazilskih in portugalskih sužnjelastnikov nepismenih. Njihova organizacija je temeljila na pisanju letakov in pisem v arabskem jeziku, katerih belci niso mogli prebrati. To je bil upor temnopolte elite, ki je nameravala

prevzeti mesto in prevladovati nad drugimi afriškimi etničnimi skupinami. Upor Male so s silo zatrli (Capoeira 2002, 129).

Leta 1846 je pogodba, s katero je Britanija dobila pravico pregledovanja ladij, prenehala veljati in Brazilija je ni bila pripravljena podaljšati, zato je britanski parlament sprejel dokument, znan kot Aberdeenova listina³³, ki je britanski mornarici dajal pravico, da je ladje, ki so prevažale sužnje, obravnavala kot piratske, trgovce s sužnji pa so prijeli in jim sodili na britanskih sodiščih.

Septembra 1848 je konservativni kabinet, ki je povezoval sodnike, birokrate in bogate posestnike, prevzel oblast. Ministrstvo za pravosodje je parlamentu poslalo predlog, po katerem bi znova uveljavili zakon o prepovedi trgovanja s sužnji, ki je bil uveden leta 1831, vendar z učinkovitejšimi ukrepi proti trgovini s sužnji. Sprejet je bil leta 1850 in tokrat se je obdržal. Brazilija je po določilih tega zakona med drugim morala prepoznati tudi dejstvo, da je trgovanje s sužnji enakovredno piratstvu. V Brazilijo je bilo v letu 1849 pripeljanih skoraj 54.000 sužnjev, leta 1849 manj kot 23.000 in leta 1851 okoli 3300, temu pa so sledili nadaljnji poskusi in želje, vendar sužnjev iz Afrike v Brazilijo niso mogli več dovažati.

Toda postavljati se začne eno bistvenih vprašanj, in sicer, kaj se je zgodilo med letoma 1831 in 1850. Zakaj se je drugi zakon obdržal, medtem ko je prvi propadel? Obnovitev zakona iz leta 1831, ki je temeljila na konservativni pobudi centralne vlade, je pripomogla k represiji. Razmere so se konec 40. let 19. stoletja spremenile, še zlasti ko se je povečal pritisk Britanije na Brazilijo. Aberdeenova listina je britanski mornarici še naprej omogočala pregledovanje domnevnih suženjskih ladij na odprtem morju, Britanske ladje so tako prihajale v brazilske ozemeljske vode, ji grozile z blokado brazilskih pristanišč in to

³³Po Lordu Aberdeenu, britanskem zunanjem ministru. Aberdeenovo listino so napadli ultranacionalisti v Braziliji in celo v Britaniji so bili mnogi nezadovoljni, češ da se njihova država postavlja v vlogo svetovnega varuha morale (Fausto 1999, 109).

izzivanje Britancev je povzročalo incidente na vsej obali. Imperialistična vlada pa se Britancem ni uprla, še zlasti zato, ker je bila Brazilija ogrožena z juga zaradi invazije iz Argentine in je potrebovala britansko zaščito. Sklepni element za končanje čezatlantske trgovine s sužnji je bil zunanji pritisk, hkrati pa je bil brazilski trg konec 40. let 19. stoletja po dolgih letih uvažanja zasičen.

Če poenostavim, ko so bili enkrat uvedeni ukrepi proti trgovini s sužnji, se je suženjstvu v Braziliji začel bližati konec. Lastniki sužnjev niso nikoli razmišljali o reprodukciji sužnjev in gospodarji so bili že od samega začetka odvisni od zunanjega priliva. S prepovedjo uvoza pa je bil priliv ustavljen in sužnjev za opravljanje dela je začelo primanjkovati. Poleg tega je ustavitev trgovanja s sužnji postala političen in ideološki problem. Namreč, če bi Brazilija razglasila uvoz sužnjev za ilegalnega, bi ohranjanje suženjstva izgubilo svojo legitimnost v tej državi. Tu pa se je seveda posledično začelo postavljati veliko vprašanj. Kako in koliko časa bo trajalo suženjstvo v Braziliji in kako se bo končalo in navsezadnje, kdo bo nadomestil sužnje (Fausto 1999, 109–111).

Bogati lastniki plantaž so poskušali privabiti priseljence, da bi nadomestili sužnje, vendar priseljencem niso dopustili, da bi postali lastniki zemlje. Seveda pa je bilo množično priseljevanje še stvar oddaljene prihodnosti, zato se je v Braziliji razširila notranja trgovina s sužnji, v kateri so bili sužnji prodani z območij, kjer je bilo manj povpraševanja, na območja z večjim povpraševanjem (Andrews 2004, 80). Najbolj razširjen način pridobivanja delavcev iz osrednje-južnega dela je bilo kupovanje sužnjev na notranjem trgu, iz regij, kjer je življenje nazadovalo (Fausto 1999, 111), prav tako pa je potekalo preseljevanje sužnjev z urbanih na plantažna območja³⁴. To so bili sužnji, vajeni bolj svobodnih, bolj odprtih pogojev urbanega suženjstva, s selitvijo na plantažna območja so

³⁴ Pridelava kave v severovzhodnih provincah se je še naprej širila, proizvodnja sladkorja je stagnirala, zato so sužnje prodajali tudi proti jugu (Andrews 2004, 80).

bili prisiljeni živeti v slabših razmerah plantažnega dela, in sužnji, ki so odraščali na severu in severovzhodu, iztrgani iz domačega okolja in prodani daleč od družine in prijateljev. Nič nenavadnega ni, da so sužnji na te nasilne spremembe odgovorili z lastnim nasiljem (Andrews 2004, 80).

Pravih podatkov o trgovanju s sužnji med provincami ni, a je bilo po grobi oceni s severovzhodnih območij za pridelavo sladkorja (med letoma 1850 in 1888), na osrednjejužno območje preseljenih nekako od 100.000 do 200.000 sužnjev. Med letoma 1864 in 1874 je število sužnjev upadlo s 774.000 (45 odstotkov vseh sužnjev v Braziliji) na 435.000 (28 odstotkov vseh). V tem času se je suženjsko prebivalstvo na območjih, kjer so pridelovali kavo, povečalo s 645.000 (43 odstotkov vseh) na 809.000 (56 odstotkov vseh). Samo v São Paulu se je število sužnjev podvojilo, z 80.000 se je povečalo na 174.000 (Fausto 1999, 116).

6 POT DO SVOBODE

6.1 Upori sužnjev za svobodo

»Ko se boš odločil, da ne boš več suženj, boš v trenutku postal svoboden. Ne prosim te, da položiš roko na tirana, da bi ga onеспособil, temveč preprosto, da ga ne podpiraš več; takrat boš dosegel, da se bo z njim zgodilo tako kot z velikanom, ki so mu spodmaknili piedestal, potem pa je zaradi lastne teže padel in se razbil na kose.« (Etienne de la Boetie, 1553)

Na prehodu iz kolonialnega obdobja v obdobje osamosvojitve so potekali številni upori temnopoltih, v katerih so uporniki afriškega rodu velikokrat podpirali akcije belskih skupin, da bi ti belci prišli na oblast. Z vojaškega vidika so bile možnosti za črnski upor zelo majhne, saj je število oboroženih moških v vojski in policiji močno naraščalo. Belska skupnost se je bala teh uporov, saj so vedeli, da obstajajo številni *quilombosi* (skupnosti pobeglih sužnjev in nekaj upornikov, ki so se nahajale v brazilski džungli. Njihove politične razsežnosti so presegle samo rešitev iz suženjstva in pobeg). Od leta 1830 pa se država ni več bala črncev kot oborožene skupine, začela se je bati temnopoltega človeka kot posameznika. Začela se je bati tako rekoč majhnih skupin temnopoltih, ki so jih drugi videli kot skupine potencialnih kriminalcev (Capoeira 2002, 124).

Po začetnih uporih v letih 1809, 1814 in 1816 so afriški sužnji sprožili obsežne upore vsako drugo leto, od 1822. do 1830., nato pa leta 1835 pretresli Salvador z največjim urbanim suženjskim uporom v brazilski zgodovini. Tudi v južnih predelih, kjer so pridelovali

sladkor in kavo, so se v 20. in 30. letih 19. stoletja odvijali podobno vznemirljivi dogodki. Na območju teh nasadov so se sužnji upirali v letih 1825, 1830, 1831 in 1832. Po uporu v Bahii v letu 1835 in po vstajah nekaj sto plantažnih sužnjev v regiji Vassouras Ria de Janeiro se je zaskrbljenost sužnjelastnikov v São Paulu še zaostila.

V času suženjskih uporov v 30. letih 19. stoletja se je sočasno odvijal val deželnih uporov na severovzhodu: vojna Cabanos v Pernambucu and Alagoas (1832–1835), upor Cabanagem v Pará (1835–1840), upor Sabinada, upor v Bahii (1837–1838) in upor Balaiada v Maranhão (1835–1840). Vodile so jih deželne elite, ki so si prizadevale za večjo avtonomijo od osrednje vlade. Deželne upore so tako rekoč takoj zatrli in prevzeli voditelji in borci nižjih ali nižjih srednjih razredov, večinoma svobodni AfroBrazilci. Sužnji so v vseh štirih provincah izkoristili zmedo in se uprli suženjstvu, in sicer z vključitvijo v večji upor, ali pa so sprožili lastno vojno za neodvisnost. V vsakem od teh uporov so se izkazali za najbolj predane in za najvztrajnejši element uporniških sil.

Ugotovila sem, da v Braziliji to državljansko nasilje ni vodilo k emancipaciji, in sicer iz dveh razlogov. Prvič, v Braziliji je bila osrednja vlada močnejša in bolj konsolidirana, zato je vseskozi zmogla premagovati uporniške sile in ohranjati suženjstvo. Drugič, celo pri upornikih je bilo videti, da jih osvoboditev sužnjev bolj malo zanima. Večina, vključno s svobodnim črnim vodstvom, jih je tej ideji celo nasprotovala. V uporih Maranhão so še posebej izvzeli sužnje iz njihovih pozivov k množičnim vstajam, ker so se bali ponovitve suženjskega upora iz leta 1835, in tudi bahianski upori prav tako niso bili naklonjeni sprejemanju sužnjev v njihove vrste. Uporniki v Pará so odločno zatirali suženjske upore na ozemlju pod njihovim nadzorom. Zaradi močnega pritiska vladnih sil na upornike so nekateri, čeprav z nejevoljo, sprejeli sužnje v svoje vrste. K splošni odpravi neenakosti so pozivali samo bahianski uporniki in še ti so to storili v zadnjih dneh upora. Pomembno je, da so njihovo odredbo o emancipaciji omejili na doma rojene brazilске sužnje. Afriški so še vedno ostali v verigah.

Lahko trdim, da je neusmiljeno širjenje trgovine s sužnji v začetku 19. stoletja okrepilo spore in delitve sužnjelastniške družbe. Do sporov je prihajalo tako med bogatimi in revnimi, med črnci in belci, kot med gospodarji in sužnji ter prav tako med Brazilci in Afričani. Spori in delitve so v veliki meri pripomogli k porazu slehernega suženjskega upora v 19. stoletju. Zanimivo dejstvo je, da niti svobodno brazilsko prebivalstvo niti kreolski sužnji, ki so ohranjali jasno razdaljo med seboj in bolj bojevitimi Afričani, niso podpirali suženjskih uporov. V provincah so se odvijali tudi širše zastavljeni upori, ki so potekali med lastniki zemlje in revnim brazilskim prebivalstvom ali pa celo med svobodno rojenimi brazilskimi reveži, tako belopoltnimi kot temnopoltnimi, in sužnji iz Afrike, vendar so bili tudi ti neuspešni. Plantažno suženjstvo je predvsem med letoma 1800 in 1850 sprožilo številne socialne in politične pritiske, oblast pa je te pritiske spodkopala z delitvijo suženjskega in svobodnega prebivalstva v medsebojno nasprotne skupine, ki se tako niso mogle združiti proti silam, ki so jih zatirale. Osrednja oblast je tako dosledno prevladovala v družbenih nemirih tega obdobja. Suženjstvo se je ohranilo, v Brazilijo pa je bilo uvoženih še več Afričanov.

6.2 Zagovorniki odprave suženjstva

Brazilski abolicionisti so razvili precej tesen odnos do institucije, ki je zajemala vso državo. Bolj verjetno je bilo, da so divjost pripisovali sužnjem, ki so jih videli kot žrtve barbarizma njihovih afriških prednikov. Ko je bila emancipacija v Braziliji dosežena, so abolicionisti po večini preusmerili njihovo pozornost na druge zadeve, vključno z republikanizmom. Ničesar niso storili, da bi na novo osvobojenim črncem pomagali pripraviti se za življenje svobodnih ljudi³⁵. V Braziliji je obstajalo nekaj abolicionističnih organizacij ali društev.

³⁵ Ko je bila emancipacija dosežena na primer v ZDA, so številni abolicionisti delovali za črnske pravice, čeprav so socialne ovire omejevale napredek (Levine 1999, 69).

Abolicionisti so govorili in pisali kot posamezniki in številni njihovi argumenti proti suženjstvu niso temeljili na načelnih razlogih, ampak na gospodarskih stroških in nepraktičnosti institucije. Po odpravi suženjstva so se abolicionistični nameni nenadoma končali in njihova pozornost se je preusmerila k spodbujanju tujih priseljencev. Suženjstvo je imelo nekaj zasilnih izhodov. Nekateri posamezniki so si svobodo lahko kupili, preostali sužnji so pobegnili, nekateri so bili izpod suženjstva osvobojeni, vendar so kljub temu v številnih primerih osvobojeni sužnji morali ostati na "prostovoljnem" služenju, dokler nista gospodar in njegova žena umrla. Večina sužnjev je umrla v ujetništvu. Večina latinskoameriških držav je suženjstvo odpravila v zgodnjih letih 19. stoletja, Brazilija pa ga je ohranila kot pravno institucijo vse do leta 1888 (Levine 1999, 69–71).

6.3 Ljudski liberalizem

V Braziliji je odpravljanje kastnih zakonov omogočilo participacijo temnopoltih v nacionalnih politikah. Ljudski liberalizem se je skliceval na najbolj radikalne in enakopravne vidike liberalne ideologije in njegove pozive k državljanski enakosti, demokraciji in državljanskim pravicam. Z oblikovanjem teh elementov so radikalni liberalci našli dovezetno občinstvo med skupinami, ki so bile zgodovinsko izključene iz teh privilegijev. Med njimi so bili najbolj očitna skupina svobodni temnopolti in mulati.

Ko je liberalna vlada prevzela oblast, je nadaljevala delo, ki ga je začela med vojno za neodvisnost, da bi osvobodila preostale sužnje in dokončno odpravila suženjstvo. Svobodni Afrobrazilci so bili razporejeni v vseh sektorjih političnega spektra, vendar so bili bolj vidni v taboru radikalnega liberalizma. V 20. in 30. letih 19. stoletja so bili temnopolti ljudje še posebej vidni v antiportugalskih in antimonarhističnih uličnih demonstracijah v Riu de Janeiru in v federalističnih uporih na severovzhodu.

Vprašanja centralne oblasti in lokalne avtonomije so postala preobremenjena z rasnimi in razrednimi privilegiji, uporniki v Maranhão so se namreč pritoževali, da so državljanske pravice uživali samo "beli in bogati", medtem ko so vsi obarvani ljudje, ki so jih večinoma prezirali, trpeli zaradi težkega absolutističnega jarma in suženjstva.

V svojih političnih in rasnih dinamikah so bili ti zvezni upori – vojna Cabanos v Pernambucu (1832–1835), upor Cabanagem v pokrajini Para (1835–1840), Balaiada v Maranhão (1835–1840), Sabinada v Bahiji (1837–1838) – brazilske analogije liberalnih/konservativnih državljanskih vojn, ki so sočasno pretresale velik del španske Amerike. Toda medtem ko so v španski Ameriki te vojne privedle do končne odprave suženjstva, v Braziliji niso. So pa ti upori destabilizacijsko vplivali na brazilsko suženjstvo.

Sprašujem se, zakaj odprava suženjstva ni bila glavna zahteva radikalnega liberalizma v Braziliji? Kdo so bili radikalni liberalisti? Kakšna je bila rasna in razredna sestava tega gibanja? Kakšni so bili njeni družbeni, politični in gospodarski odnosi z zmerno in konservativno skupino, proti kateri je tekmovala?

Med razlogi, da so se brazilski liberalci oddaljili od odprave, sta bila neposredna posledica brazilske neodvisnosti in narodni neuspeh pri odpravi suženjstva ali afriške trgovine s sužnji v tistem času. Suženjsko prebivalstvo je v Braziliji naglo naraščalo in postajalo čedalje bolj afriško in tako bolj tuje in potencialno nevarno. Kot je postalo jasno leta 1835 med muslimanskim uporom v Salvadorju, so se celo doma rojeni brazilski sužnji oddaljili od političnih zavezništev z Afričani, ki so jih videli kot kulturno in etnično drugačne od sebe. To je bilo še toliko bolj občutiti pri doma rojeni svobodni populaciji, ki je videla le malo skupnega med njimi samimi in zaslužjenimi Afričani. Rezultat so bili edini upori, katerih udeleženci so pozivali k odpravi, tisti v Bahii, in še ti so to storili le v zadnjih dneh upora, v obupanih pozivih za podporo sužnjev pri upiranju proti vladnim silam. In še takrat se je njihova predlagana odprava nanašala le na sužnje, rojene v Braziliji. Afričani pa so ostali v verigah.

Večinska afriška sestava brazilskega suženjskega prebivalstva je spodrezala podporo, ne samo za odpravo, ampak tudi za radikalni liberalizem. Nezmožnost razviti zavezništvo prek razrednih in etničnih delitev, ki so bile v brazilski družbi ustvarjene s suženjstvom, se je radikalni liberalizem nagibal k porazu (Andrews 2008 - 2009).

6.4 Dokončna odprava afriške trgovine s sužnji in suženjstva

»Osvoboditev ... je kulturno dejanje in tudi dejavnik kulture.« (Amilcar Cabral)

V 60. in 70. letih 19. stoletja se je jasno pokazala razlika med upiranjem sužnjev in upori, ki so potekali na začetku stoletja. Leta 1872 je bilo več kot 90 odstotkov suženjskega prebivalstva države rojenega v Braziliji. Ti sužnji so bili blizu brazilski zakonodaji, politiki, kulturi in zlasti zakonom ter postopkom, povezanim s suženjstvom, kar jim je omogočilo, da so se lahko pritožili, uveljavili svoje pravice in celo branili svojo svobodo. V São Paulu jih je v 60. in 70. letih 19. stoletja to lahko storilo na stotine, če so dokazali, da so bili več desetletij prej iz Afrike v Brazilijo pripeljani ilegalno in v nasprotju z državnimi sporazumi proti suženjstvu z Veliko Britanijo.

Pritiski gibanja Brazilcev za odpravo suženjstva, pritisk vladarja Dom Pedra II. in tedanje dogajanje v Združenih državah (odprava suženjstva leta 1865) in na Kubi (leta 1870 je bil sprejet *Moret Law*) so dosegli, da je brazilski parlament nazadnje le potrdil zakon, po katerem so se otroci sužnjev rojevali kot svobodni državljani (*the Free Womb Law*). Tako kot drugod v Latinski Ameriki je ta zakon pripeljal do propada suženjstva. Toda v nasprotju s preostalo Latinsko Ameriko sta se v Braziliji nadaljevala mir in politična stabilnost, s čimer so se zmanjšale možnosti sužnjev za vključevanje v uporniško vojsko in gverilske

skupine. Ker ni bilo takih pritiskov, se je seveda suženjstvo v Braziliji v določeni meri ohranilo tudi še v 20. in 30. letih 20. stoletja in ni povsem izginilo vse do 50. in 60. let (Andrews 2004, 81–82).

Prav tako pomemben je zakon Rio Branco (*the Rio Branco Law*), ki je leta 1871 osvobodil otroke, rojene suženjskim materam, čeprav so jih lastniki plantaž za majhno plačilo lahko obdržali, dokler niso dopolnili enaindvajset let. Pobude, da bi oslabili oblast nad suženjstvom, niso imele zelenega učinka, predpisi so bili pogosto prezrti in zakon ni prinesel nikakršnih predpisov za uveljavitev (Levine 1999, 68). Drugi državni zakon glede suženjstva v letu 1885 je osvobodil sužnje, starejše od šestdesetih let (Sjekloča 1999).

Zanimivo je tudi, da je volilna reforma leta 1881 z zmanjšanjem števila brazilskih volilnih upravičencev z nekaj več kot milijon na 150.000 okrepila nadzor lastnikov zemljišč nad volitvami. Možnosti za dokončno odpravo suženjstva so se tako znova zmanjšale. Abolicionisti so se zaradi nemoči pri doseganju popolne emancipacije s parlamentarnimi sredstvi obrnili od političnega in uradnega sistema ter začeli izvajati državljansko nepokorščino in niso upoštevali zakonov, ki so urejali suženjstvo.

Temnopolti pristaniški delavci in njihovi vodje so v severovzhodni državi Ceará organizirali zastoje in niso hoteli natovarjati sužnjeve na ladje, ki so bile namenjene na kavne plantaže na jugovzhodnem območju. Leta 1884 je bilo suženjstvo v tej provinci odpravljeno. Sočasno so po vsej deželi abolicionisti organizirali agitatorje in aktiviste, ki so sužnje silili, naj zapustijo plantaže. Tako si je konec leta 1887 okrog 10.000 ubežnikov utrlo pot s kavnih plantaž v São Paulu, v velikansko suženjsko skupnost v Jabaquari blizu пристanišča Santos. Drugi so se upirali v državnem središču ali v manjših suženjskih naseljih po provinci. V prvih mesecih leta 1888 so množice preplavile Rio de Janeiro, Minas Gerais, Parana in Bahio (Andrews 2004, 82). Vsi ti dogodki so ustvarili ugodne razmere tako za odpravo suženjstva kot tudi za vojaški udar, ki je leta 1889 strmoglavil monarhijo in v senci avtoritarnega režima in militarizma se je rodila Republika Brazilija (Capoeira 2002, 132).

Trinajstega maja 1888 je princesa Isabela, ki je delovala v imenu svojega očeta Pedra II., podpisala Zlati zakon (*Lei Aurea*), ki je osvobodil vse preostale brazilske sužnje ter dokončno odpravil suženjstvo in ta institucija je skoraj po vsej državi zamrla. Kljub temu pa je bilo dejanje princese Isabelle še vedno v glavnem le simbolično (Andrews 2004, 83).

Lei Aurea ali Zlati zakon, ki je v Braziliji uradno odpravil suženjstvo, je bil vrhunec procesa. Poganjali so ga republikansko gibanje in upori temnopoltih ljudi. Tem je že uspelo prepovedati trgovino s sužnji in preprečiti, da bi otroci temnopoltih žena postali sužnji. Vendar pa osvoboditev ni zajemala nikakršne politike reparature, razdelitve zemljišča ali socialne vključenosti. Republika, ki je bila razglašena leta 1889, je svoja prizadevanja usmerila raje v priseljevanje iz Italije, Španije, Nemčije in pozneje tudi Japonske.

Dejstvo pa je, da takšna odprava, pa čeprav uradna, še ni pomenila popolnega konca suženjstva, saj so bile sprejete razločevalne politike za temnopolte in priseljence, pri čemer so priseljenci lahko bili lastniki zemljišča, medtem ko starim sužnjem te pravice nikoli niso dodelili, prejeli pa so tudi finančno pomoč (Souza in Sá 2008). Res je, da je suženjstvo v Braziliji do konca 19. stoletja upadalo pod pritiskom priseljenih delavcev, saj so njihove plače stale manj kot pa vzdrževanje sužnjev, vendar je kljub temu Zlati zakon sprožil reakcije med lastniki sužnjev, kar je hitro spodkopalo politične temelje monarhije (The Vernon Johns Society). S pomočjo bogatih lastnikov plantaž kave je vojska prevzela oblast. Cesarstvo je bilo odpravljeno in razglašena je bila Republika Brazilija (Sjekloča 1999).

7 SKLEP

Ugotovila sem, da je bil prvi korak k osvoboditvi sužnjev v Braziliji konec afriškega trgovanja s sužnji leta 1850. Odprava trgovine s sužnji je sprožila celo verigo posledic. Brez na novo pripeljanih afriških sužnjev se je suženjsko prebivalstvo od leta 1850 do poznih 80. let 19. stoletja manjšalo za odstotek do dva na leto. Rezultati prvega državnega popisa leta 1872 so še vedno kazali na veliko število sužnjev – 1,5 milijona, kar pa ni bilo več dovolj za zadovoljitev čedalje večjega povpraševanja po delavcih na državnih plantažah, kmetijah, rančih in v mestih.

V suženjskih uporih v prvi polovici 19. stoletja je bilo čutili mit "vrnitve v Afriko". Po odpravi trgovine s sužnji (leta 1850) je ta občutek začela nadomeščati ideja, da ne bodo šli nazaj v Afriko, zato bodo morali pridobiti in zgraditi svoj prostor v Braziliji. Morali bi ustvariti Afriko v Braziliji. Ta občutek je naraščal s socialnim paktom, ki je bil sklenjen, ko je Brazilija postala neodvisna. Ta nenapisani pakt, ki so ga ustvarili bogati Brazilci in Portugalci, ki so se odločili, da ostanejo v Braziliji, je vključil domorodnega Indijanca v simbolni obliki. Država je poskušala ustvariti simbolični in ideološki sistem, ki bi Braziliji dal "nov obraz". In ta novi obraz je bil *caboclo*, mešanec med Portugalcem in brazilskim Indijancem (Capoeira 2002, 125).

Lahko trdim, da Brazilci niso želeli ničesar, kar bi zmotilo suženjstvo, in gospodarska in družbena struktura je temeljila na njem. Brazilija se je upirala gibanju proti suženjstvu in prizadevanjem kraljeve mornarice, da bi zatrla atlantsko trgovino s sužnji. Imela je največ sužnjev v Južni Ameriki in v nasprotju s španskimi kolonijami se po osamosvojitvi ni usmerila proti suženjstvu. Vprašanje suženjstva je postalo primarno domače vprašanje v času vladavine Dom Pedra II., drugega kralja, ki je vladal v obdobju 1840–1889.

Uporaba zaslužjenih Afričanov je vsekakor bila prednost, saj je daleč preseгла stroške za lastnike. Afričani so imeli zelo dobre lastnosti, na primer izjemno žilavost, dobro voljo in

še druge, zato so se zdeli učinkovitejši na sladkornih plantažah kot domorodci, kar je portugalske kolonialiste še toliko bolj gnalo k uvažanju. Portugalci so se k Afričanom v takšni naglici in obsežnem številu začeli obračati tudi zato, ker so videli, da so Afričani manj občutljivi na tropske bolezni, zaradi katerih so imeli Indijanci hude probleme. In kot drugo, dejstvo, da so Evropejci Ameriške Indijance skoraj popolnoma uničili, jih je pripeljalo do edine rešitve – da uvozijo še več Afričanov. To tudi pojasnjuje vprašanje, zakaj je danes v Braziliji več ljudi afriškega rodu kot domorodnih Brazilcev.

Vrnimo se k zastavljenim raziskovalnim vprašanjem. Prvo raziskovalno vprašanje se je nanašalo na suženjske upore in na prepoved trgovine s sužnji, in sicer: Ali so bili suženjski upori v Braziliji sami po sebi zadosten razlog za dokončno prepoved trgovine s sužnji in uradne odprave suženjstva? Res, da so sužnji v Braziliji v veliki meri sami odpravili suženjstvo, toda, če natančno govorimo o »množičnem upiranju sužnjev«, je treba poudariti, da so suženjski upori nastajali skozi vso brazilsko zgodovino in na začetku 19. stoletja so bili ti upori celo močnejši kot pozneje, v 80. letih 19. stoletja, žal pa noben od uporov ni zadostno ali dokončno zrahljal suženjskih okovov. Dogajalo se je prav nasprotno, vsi so bili zatrti in velikokrat so sužnje še bolj priklenili na gospodarje ter posledično pripeljali do tega, da je država še pozorneje spremljala sužnje, da kazni, ki je doletela suženjske upornike, niti ne omenjamo. Državna suverenost v Braziliji je bila dovolj močna, da je suženjstvo prej okrepila kot ga spodkopala, torej sužnji niso mogli pričakovati zmage, dokler ni nekaj političnih kriz zlomilo enotnosti vladanja elit in odprlo možnosti, da so se sužnji borili za svobodo (Andrews 2004, 83–84).

Ne glede na osrednji pomen suženjstva v Braziliji, ne glede na osrednji pomen afriške trgovine za ohranjanje suženjstva in ne glede na to, kakšna so bila moralna vprašanja, je listina Aberdeen zelo jasno pokazala, da bo nekaj treba storiti. Dom Pedro I. in številni posamezni državniki so pozivali k odpravi trgovine s sužnji, vendar pa pomembnejše brazilske obrambe afriškega suženjstva na moralni podlagi ni bilo. Kljub temu se zdi upravičeno, da so Brazilci videli angleško moralno zavračanje suženjstva z nekaj razumljive zamere, kajti navsezadnje so v 18. stoletju tudi Angleži služili z dvoročnim

pohlepom, s suženjstvom in trgovino s sužnji, in angleški trgovci v Braziliji so naprej tihotapili ključne pošiljke industrijskih izdelkov za afriške trge, tako kot so na primer državljani ZDA Afričanom dobavljali vse, kar je bilo mogoče, od posadke, zavarovanja, ladij, do njihove zastave.

Brazilija se je bala, da bi bila listina Aberdeen uveljavljena. Prepričani so bili, da bi neposreden vpliv angleške intervencije proti brazilskemu pomorskemu prometu in trgovini lahko uničujoče in posledično očitno destabilizirajoče vplival na državo in družbo. Vendar pa je kabinet Paula Sousa v letu 1848 sestavil projekt za izvrševanje prepovedi, toda liberalni kabineti naslednjega petletja so bili čedalje šibkejši in v razdeljeni zbornici očitno niso imeli moči, da bi poskušali kaj tako polemičnega (Needell, 140). Ker od šibkih liberalcev ni bilo mogoče pričakovati ničesar, kaj bi potem lahko pričakovali od konservativcev zaradi njihove moči. Zasluge za to njihovo ekonomsko in socialno moč gredo prav suženjstvu in bogastvu, ki je izhajalo iz njega.

Moč in hrbtenica stranke sta bili razpeti čez cesarstvo, razen morda v Pernambucu, vse prek provinc in v pristaniških mestih, kjer so se lokalni vplivi prvotno začeli prepletati s trgovino s sužnji, vse od kmetov, trgovcev, pridelovalcev sladkorja, bombaža, tobaka, kave, do premožnih lastnikov zemljišč zaradi domačih poslov s pridelki, prašiči in živino za mesta in plantaže. Številne plantažno-trgovske družine so se glede na njihovo preteklo znanje o trgovanju in kapitalskih naložbah zavezale stranki. Ljudje, ki so se tradicionalno in diskretno vključili med konservativce, so bili verjetno svetovalci, investitorji in zavezniki.

Kljub vsemu pa je dejstvo, da so afriškemu trgovanju prav konservativci leta 1850 naredili konec. Vprašanje je tukaj potem več kot očitno. Kako je mogoče, da je prav ta stranka s svojim kabinetom lahko predlagala in izvedla takšno politiko in kako so se takšni lastniki sužnjevs s tem spopadli osebno in kako politično? Bistveni odgovor so že leta 1852 navedli Angleži in liberalci v Braziliji, in sicer, da je bila stranka prisiljena prepovedati trgovanje s sužnji zaradi pritiska angleške mornarice. Tak odgovor pa se zdi preveč preprost. Kajti angleški pritisk se je izvajal že od začetka leta 1840, tako za liberalce kot tudi za

konservativce. Kaj se je torej spremenilo po letu 1848 in kaj je to zakonodajo naredilo ne le politično živo, temveč tudi praktično učinkovito? Še zlasti če upoštevamo njen vpliv na osebne interese večine članov parlamenta in njihova zelo močna volilna okrožja.

Pri raziskovanju sem odkrila, da ni dolgo tega, odkar so zgodovinarji popolnoma preusmerili vprašanje na čisto drugo področje. Trdili so, da je bil kabinet prisiljen končati trgovanje, a ne zaradi angleške diplomacije in groženj, temveč zato, ker se je elita lastnikov sužnjeva začela bati in soočati s strahovi groženj množičnih suženjskih uporov. Strah je še bolj naraščal po suženjskem uporu leta 1835 v Salvadorju, po uporu leta 1838 v pokrajini Serra, po govoricah o širši zaroti v Serri, ki so se razširile v letu 1840, in tudi po naraščajoči suženjski populaciji v poznih 40. letih 19. stoletja. Glede na pomembnost suženjstva in trgovine, še zlasti za konservativce in tudi na splošno v monarhiji, in glede na nasprotja med zgodovinarji in sodobniki o odločitvi za odpravo trgovine je to očitno problem, ki ga je tu treba obravnavati. Začnimo torej z zadnjim pojasnilom, da so konservativci afriški trg s sužnji odpravili zaradi strahu pred suženjskimi upori.

Arhivskega raziskovalnega dela, v katerem bi bile kompetentno primerjane regije, sicer ni bilo in tudi delo, ki se ukvarja z obravnavo večjih primerov z drugimi področji afriške diaspore, je še v povojih. Vseeno pa lahko naredimo predhodno oceno vsaj za nekatere vidike suženjstva v Braziliji v začetku 19. stoletja. To lahko potem uporabimo kot način za reševanje temeljnih vprašanj.

Raziskava o suženjstvu tako predlaga, da so sužnji v Braziliji po večini izdelali nenavadno uspešne vzorce odpora. Ti so potekali v okviru režima, ki je bil zaznamovan s širokim in hkrati prožnim moralnim gospodarstvom in potreba po suženjskem delu ter preprost dostop do afriške trgovine je ti dve karakteristiki še okrepila, rezultat tega pa je bil, da je bilo sužnjeva nešteto in izkoriščeni so bili v številnih oblikah dela. Sužnji niso bili razvrščeni le po afriškem poreklu, temveč tudi po statusu v ujetništvu, ali so bili *bocais*, *ladinos*, *crioulos* ali *mulatos*, in glede na njihovo znanje ter veščine.

Kot sem že omenila, so razlike v barvi kože, rojstnem kraju, v zaposlovanju, kot tudi stopnja povezanosti z belo manjšino, povzročile tudi velikanske razlike v obravnavanju, v njihovi prihodnosti in v njihovih možnostih. Seveda pa življenjske možnosti nekoga, čeprav omejene z barvo in pravnim statusom, nikoli niso bile za vse omejene na enak način. Tu je občutek rasne solidarnosti ali razmišljanje o potrebi po takšni solidarnosti redko obstajal. Osvobodenci, kot tudi njihovi potomci, so imeli še manj razlogov za zaznavo pogosto skupnih problemov s sužnji na podlagi njihovega afriškega izvora, saj je bila pri osvobodencih stopnja njihovih možnosti odvisna od oddaljenosti od afriškega rojstva ali od statusa suženjstva.

Vsak posameznik, če je to le bilo mogoče, je znotraj uveljavljene socialno-ekonomske in rasne hierarhije izdelal zase najugodnejše možnosti in odnose. Za tiste, ki so se rodili kot svobodni, a so bili suženjskega in afriškega rodu, bi to lahko pomenilo druženje z njihovim varuhom, prek katerega so potem iskali poti za povečanje števila njihovih možnosti. Za osvobojene sužnje je bil ta varuh najverjetneje njihov nekdanji gospodar. Za hišne in mestne sužnje so bile možnosti za morebiti večjo svobodo in varnost večje kot za sužnje na poljih. Seveda pa so bile popolnoma odvisne od načina in stopnje gojenja odnosa z gospodarjem, kot tudi z dobro storitvijo in s pokorščino. Vse to je pomenilo, da so bili tisti posamezniki, ki so imeli znanje in veščine, verjetno najbolj primerni za vodilno vlogo v uporih, v resnici verjetno zadnji, ki bi izzvali uveljavljeno rasno hierarhijo, kajti znotraj nje so bili privilegirani in so očitno imeli možnosti za socialno mobilnost. Verjetnost tveganja, da bi jo napadli in s tem tvegali lastno mučenje ali celo smrt, je bila zato majhna (Needell 2006, 140-143).

Zanimiva ugotovitev, do katere sem prišla, je tudi ta, da so se ujetniki, ki so si prizadevali za nasilni upor, morali soočiti s svojim gospodarjem. Le-ti so bili največkrat moški s premišljenim režimom nasilja, ki so dobro obvladali tudi manipulacijo. Sužnji so se prav tako soočali s svobodnim podeželskim prebivalstvom, ki so bili sovražni do takšnih uporov, za seboj pa so imeli organizirano podeželsko narodno gardo. In ne nazadnje, soočali so se tudi s svojimi notranjimi organizacijskimi težavami, ki so nastajale predvsem zaradi

različnega etničnega porekla udeležencev in pomanjkanja priprav na oborožen boj. Nekakšna organizirana skupina, ki bi temeljila vsaj na skupnem rasnem položaju ali statusu, torej sploh ni obstajala. Namesto tega je obstajala množica zatiranih ljudi različnega afriškega porekla s precejšnjimi razlikami glede na izvor, status, možnosti in izkušnje. Velika množica torej, ki so jo na najrazličnejše načine izkoriščali različni družbeni sloji, katerim je bil skupen predvsem interes do zatiranja in očitni potencial za nasilje. Sužnji, ki so jih Evropejci dobavljali do poznega 18. stoletja, so bili mnogokrat vojni ujetniki, torej predvsem bojeviti mošje, ki so jih zajele militarizirane suženjske države. Ti ujetniki so bili manj prilagodljivi za podeželsko suženjsko delo, kakršno so od njih zahtevali na primer v Bahii, bili pa so, tako organizacijsko kot tudi psihološko bistveno bolj pripravljeni tvegati nasilen upor.

Pa se vrnimo na vprašanje glede domnevne skupne, rastoče panike in strahu zaradi suženjskih uporov. Da lastnikom sužnjev v Braziliji ni bilo do tega, da bi končali atlantsko trgovino s sužnji zaradi panike preštevilnih Afričanov in posledično zaradi splošnih suženjskih uporov, nam najbolj očitno dokazuje preprosto dejstvo, da so lastniki sužnjev še naprej mirno kupovali Afričane. Čas med letoma 1835 in 1838 je bil obdobje, ko je tihotapska trgovina prvič zacvetela. To je bil čas upora v Salvadorju in v Vassourasu, leta 1838–1849 pa so bila obdobje, ko je, tihotapsko ali ne, večina ujetnikov v Braziliji bila prodana na podlagi per annum, v celotni zgodovini atlantske trgovine s sužnji. Torej, sprašujemo se, kako prestrašeni so zaradi Afričanov potem sužnjelastniki zares lahko bili, če se je njihovo kupovanje nadaljevalo s takšno vnemo? Sužnje so takrat verjetno v tolikšnem številu kupovali zaradi drastičnega povečanja potrebe po delovni sili, ki je bila povezana s sladkorjem na atlantskem trgu za brazilski izvoz, in tudi zaradi uveljavljanja aberdeenske listine iz leta 1844. Ta je očitno zbujala njihovo skrb glede dostopa te delovne sile, bali so se, da bi bil lahko odrezan ali pa vsaj močno oviran.

Varno ohranjanje stabilnega suženjstva, preiskava zarote in obvladovanje nasilnega upora bi bili vsekakor lahko povezani z reakcionarji in tako med sužnjelastniki krepili njihov politični status. Vendar pa je ironično, da nam prav ta verodostojnost in status utegneta

pomagati pri razumevanju enega od razlogov, zakaj so bili konservativci sposobni delovati v letu 1850, ko pa so bili politiki, ki so leta 1850 najbolj podpirali namene za zatiranje afriške trgovine, ključni pri ohranjanju varnosti suženjstva v Braziliji v prejšnjih dveh stoletjih. Razumno se zdi domnevati, da so z učinkovitim delovanjem in z zmožnostjo pomiriti skrbi glede varnosti ljudi, ki jih imajo sužnjelastniki v ujetništvu, med pomembnimi sužnjelastniki pridobili velikanski sloves. In prav tako ni nikakršno presenečenje, kot bomo videli v nadaljevanju, da nihče od njih ni zahteval oprave trgovine s sužnji iz strahu, da suženjstvo samo po sebi pomeni usodno tveganje za varnost. Navsezadnje so bili prav oni tisti možje, ki so vodili to tveganje. Nevarnost se je namreč skrivala drugje, in prav te ključne osebe so med sužnjelastniki imele status, da se jim zaupa in da opozorijo na nevarnost in se z njo soočijo (Needell 2006, 148–149).

Zakonodajo, ki je končala atlantsko trgovino s sužnji, so prevzeli konservativci, saj so se želeli izogniti usodni komercialni blokadi, kot tudi katastrofalni vojni z Angleži ter dobiti proste roke v regiji Rio de la Plata. Politika, ki so jo konservativci izvajali prek spretnih diplomatskih pogajanj z Angleži, začetnega ukrepanja policije in prek izurjenega vodstva njihove večinske zbornice, politika, okrepljena s podporo cesarja kot tudi državnega sveta ter najvplivnejših reakcionarnih publicistov, je bila najprej izvajana že pred angleškim nasiljem in uveljavljena kljub nasilju. To bi brez težav lahko izzvalo vojno. Ključnega pomena za njihovo sposobnost prepričati najmočnejše ekonomsko-socialne elemente v njihovi družbi je bila njihova verodostojnost, skupaj z njihovimi volilnimi okrožji in njihovo stranko, ki je izhajala iz petnajst ali več let političnega in ideološkega vodstva. Nujnost takšne politike so spoznali tudi vodje liberalcev, vendar tega s svojo upadajočo in čedalje bolj šibko politično podporo niso bili sposobni izpeljati. Konservativci so v Braziliji trgovino s sužnji končali brez vojne, brez destabilizacije in ne da bi izgubili politični položaj ali podporo (Needell 2006, 155).

Naj končam. Afričani niso sami izbrali, da pridejo v novi svet. Nihče od Afričanov nikoli ne bi izbral cilja, do katerega jih je bila večina poslanih, torej na bombažne, kavne, sladkorne, kakavove in tobačne plantaže atlantske, karibske in pacifiške obale. Tako so

zanje odločili drugi. Najprej so o njihovem življenju odločali afriški vladarji in trgovci, ki so jih zasušnjili, kupili in prodali, potem je bila prihodnost zasušnjenih v rokah ameriških in evropskih lastnikov ladij in trgovcev, ki so jih odpeljali v novi svet, in nazadnje je bila njihova usoda prepuščena brazilskim sužnjelastnikom, ki so jih kupili (Andrews 2004, 13).

Dokler je v Rio de Janeiru vladal kralj, se alternativni model razvoja Brazilije, pri katerem bi priseljenci iz Evrope in svobodna delovna sila nadomestili sužnje³⁶, ni mogel uresničiti. Trgovina s sužnji se je tako nadaljevala do sredine 19. stoletja, suženjstvo do 80. let 19. stoletja. S padcem suženjstva pa je nato padla tudi monarhija. Vsaj delno se je to zgodilo zato, ker je enakopravnost sužnjev omogočila konec separatizma, zamenjavo monarhije z republiko in konec socialnega prevrata (Maxwell in drugi 2000).

Torej, raziskovalno vprašanje lahko le delno potrdim, kajti res je sicer, da so k prepovedi trgovine in k odpravi suženjstva v tej državi pripomogli tudi številni suženjski upori, vendar dokončne odprave ne bi bilo, če se ne bi Brazilija sočasno soočala tudi z notranjo in zunanjo politično nestabilnostjo. Celotna slika pa tudi po uradni odpravi vendarle žal ni bila tako bleščeča, kot se je zdelo. Z neprijetnim položajem milijonov nekdanjih sužnjev, kot tudi z njihovimi potomci, se v številnih pogledih nikoli ni nihče ukvarjal.

Drugo raziskovalno vprašanje se je glasilo: Ali je bilo nasprotovanje suženjstvu v Braziliji tudi posledica "človekoljubne" miselnosti, ki je v tem delu sveta začela prihajati bolj do izraza šele v 19. stoletju? Nasprotovanja suženjstvu v Braziliji niso bila toliko rezultat "človekoljubne" miselnosti, kot so bila v Evropi. Bolj so bila podobna nasprotovanju suženjstva v ZDA v tistem času in bila so odgovor na prevladujoča mnenja, da je po eni strani rasno ravnotežje prebivalstva nevarno in potencialno nestabilno in po drugi strani, da

³⁶ Množično svobodno priseljevanje je bilo mogoče šele, ko je suženjski delovni sistem končno pokazal znake nesporne izčrpanosti in njegove nezmožnosti za ohranjanje donosnosti brazilске proizvodnje kave v 80. letih 19. stoletja (Araujo in Miguel 2004).

bi to ravnotežje lahko oviralo rast naroda po evropskem vzoru. Tudi tistih nekaj posameznikov, ki so pozivali k morebitni osvoboditvi sužnjev, kot je bil na primer José Bonifácio, je to počelo zato, ker so Brazilijo želeli videti evropeizirano, in ne zaradi človečnosti do sužnjev. Evropeizacije Brazilije niso želeli doseči samo z vidika njihovih želja in v smislu nacionalnih ciljev, temveč tudi glede na sestavo njenega prebivalstva. José Bonifácio pa je bil v pomembnem pogledu precej bolj radikalen kot njegovi severnoameriški kolegi. Njegov odnos je vsekakor odražal močan tok misli, ki so nastajale v 18. stoletju, še zlasti med dolgim vladanjem Marquêsa de Pombala. Bonifácio je bil skeptičen, da bi Brazilija bila sposobna imeti tako raznoliko družbo, saj je menil, da beli lastniki, revni mestici in črni sužnji niso imeli občutka identitete, ki jih je združevala. Dogajalo se je ravno nasprotno: bolj kot k enotnosti so bili kot medsebojni sovražniki nagnjeni h konfliktu, zato je bil prepričan, da je potrebna homogenizacija prebivalstva. To je pomenilo, da bi bilo treba integrirati Indijance, odpraviti suženjstvo in spodbujati rasno mešanje med Indijanci in belci, kot tudi med belci in črnci. Bonifácio je s tem želel ustvariti brazilsko "raso", ki bi bila sestavljena iz mesticev in združena v skupno nacionalno identiteto. Odprava suženjstva, spodbujanje evropske politike priseljevanja in nadomestilo za brezplačno suženjsko delo je tisto, kar je želel José Bonifácio.

Kot sem ugotovila, so vprašanja glede suženjstva zbujala temeljna vprašanja o najprimernejši smeri za brazilski razvoj. To so bila na primer vprašanja, povezana z državo, družbo, pravnim sistemom in vlado, ki naj bi jo Brazilija imela kot samostojna država. Brazilski domoljubi, trgovci in intelektualci bi se utegnili zavzemati za "liberalizem", vendar je bila njihova vnema strogo omejena na željo po varovanju premoženja, po dostopu trgov in zagotovilu, da bodo njihovi dolgovi plačani. Najpomembnejši elementi v vsem tem pa so seveda monarhija, centralizem in kontinuiteta. Brazilski "patrioti" pa so bili realisti in ponudili so lahko samo osnovno socialno podporo in tisti, ki so to počeli, kot na primer Bonifácio, so bili takoj izločeni.

Lahko trdim, da sta se industrijski kapitalizem in suženjstvo v atlantskem sistemu v 19. stoletju izkazala za zelo združljiva, namreč, industrijski kapitalizem ni nič manj bogatel od

suženjske pridelave kave in bombaža, kot je komercialni kapitalizem bogatel od suženjske pridelave sladkorja. In v tej povezanosti so bili reformatorji dvojne žrtve, med njimi je bil tudi Bonifácio. Prav ta gospodarski sistem, tako v atlantskem obsegu kot tudi domači, je ustvaril razmere, ki so bile sovražne njegovim predlogom za temeljne reforme. Po drugi strani pa je bil tudi žrtev britanske politike, vendar je ta pritisk le pripomogel, da so tako ali drugače administracijo onemogočili (Maxwell in drugi 2000). Politične krize so bile različne narave in usmerjene neposredno na suženjstvo. To je sužnjem onemogočalo, da bi se rešili iz okovov. Belopolti in tudi temnopolti Brazilci so se v prvi polovici 19. stoletja postavljali po robu upornikom z afriškimi sužnji. Pri njihovem osvobajanju so jim dajali le malo opore ali pa sploh nikakršne. Po letu 1860 je suženjsko prebivalstvo postalo bolj brazilsko kot afriško in tako je prišlo do preobrata. Belopolti in temnopolti abolicionisti so pokazali močnejšo voljo za rešitev izpod suženjskega jarma v skupnem boju proti suženjstvu in prav povezanost teh dveh skupin je omogočila množičen revolt v letih 1887 in 1888, kar je končno pripeljalo tudi do uradne prepovedi suženjstva (Andrews 2004, 83–84).

Raziskovalno vprašanje je tokrat ovrženo. Iz vsega navedenega je jasno, da nasprotovanje suženjstvu v Braziliji ni bilo posledica "humanistične" miselnosti. Dejstvo je, da so bili dokončno osvobojeni sužnji prepuščeni samim sebi. Bili so brez doma, nepismeni in brez prave smeri. Še dandanes je precejšen del prebivalstva Brazilije neizobražen, živi v pločevinastih kolibah iz odpadnega materiala, v barakah iz kartona ali v najboljšem primeru v neometanih, napol dozidanih stavbah brez ustrezne komunalne infrastrukture. To še zlasti velja za severovzhodno Brazilijo. Mnogi so sledili hitremu napredku mest in industrije ter se preselili v velika mesta, kot sta São Paulo in Rio de Janeiro. Tu so se naselili v razvpitih razširjenih favelah, ki jih spremljata kriminal in revščina. Osvobojenim sužnjem nikoli ni bila zares dana priložnost za dostojno življenje, saj sta jih družba in vlada še desetletja po odpravi suženjstva obravnavali kot "neljudi".

V Braziliji je sicer v zadnjih letih čutiti nekaj pravnega napredka, vendar je dolgoročno pomanjkanje izobrazbe, delovnega usposabljanja in zdravstvenega varstva privedlo do tega,

da je reven, neizobražen, a številni sloji prebivalstva ostali na dnu družbene ureditve. Enako kot v času suženjstva. Potomci sužnjev v Braziliji so med najrevnejšimi ljudmi na svetu, Brazilija pa je socialno ena najbolj neenakih družb na svetu. Mnogi, pravzaprav kar milijoni izmed njih, še vedno nimajo svoje zemlje in niso zmožni napisati niti svojega imena.

8 LITERATURA

Adams, Jane Elizabeth. 1925. The Abolition of the Brazilian Slave Trade. *The Journal of Negro History* 10 (4). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/pss/2714142?searchUrl=%2Faction2FdoBasicSearch%3Fquery%3DThe%2Babolition%2Bof%2Bthe%2BBrazilian%2Bslave%2Btrade%2BJane%2BElizabeth%2BAdams%26acc%3Doff%26wc%3Don&Search=yes> (9. maj 2011).

Andrews, George Reid. 2004. *Afro-Latin America, 1800—2000*. New York: Oxford University Press.

--- 2008/2009. *Workers, Soldiers, Activists: Black Mobilization in Brazil and Spanish America, 1800—2000*. Dostopno prek: http://www1.tau.ac.il/eial/index.php?option=com_content&task=view&id=235&Itemid=164 (12. maj 2011).

Bales, Kevin; Trodd Zoe; Williamson, Alex Kent. 2009. *Modern Slavery: the secret world of 27 million people*. Oxfor: Oneworld.

Bethell, Leslie. 1989. *Brazil Empire and Republic, 1822—1930*. New York: Cambridge University Press.

Blake, William O. 1861. *The history of slavery and the slave trade, ancient and modern. The forms of slavery that prevailed in ancient nations, particularly in Greece and Rome. The African slave trade and the political history of slavery in the United States*. Columbus, Ohio: H. Miller. Dostopno prek: Hathi Trust Digital Library.

Burkholder, Mark A. & Johnson, Lyman L. 1998. *Colonial Latin America*. Third Edition. New York: Oxford University Press.

Burns, E. Bradford. 1993. *A history of Brazil*. Third edition. New York: Columbia University Press.

Capoeira, Nestor. 2002. *Capoeira: Roots of the Dance-Fight-Game*. Berkeley, California: North Atlantic Books.

Cardozo, Manoel. 1946. The Brazilian Gold Rush. *The Americas* 3 (2). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/978703?&Search=yes&searchText=Rush&searchText=Cardozo%2C&searchText=Brazilian&searchText=Gold&searchText=Manoel.&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3Fquery%3DCardozo%252C%2Bmanoel.%2Bthe%2BBrazilian%2BGold%2BRush%26acc%3Don%26wc%3Don%26resultsServiceName%3DdoBasicResultsFromArticle&prevSearch=&item=1&ttl=68&returnArticleService=showFullText> (17. maj 2011).

--- 1952. Another Document on the "Inconfidencia Mineira". *The Hispanic American Historical Review* 32 (4). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/2508951?&Search=yes&searchText=Document&searchText=Cardozo%2C&searchText=Inconfidencia&searchText=Manoel.&searchText=Mineira&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3Fquery%3DCardozo%252C%2BManoel.%2BAnother%2BDocument%2Bon%2Bthe%2BInconfidencia%2BMineira%26acc%3Don%26wc%3Don&prevSearch=&item=1&ttl=12&returnArticleService=showFullText> (17. maj 2011).

Čurin, Sandi. 2006. Trgovina z ljudmi – mednarodne aktivnosti in umeščenost problematike v slovenskem prostoru. V *Uveljavljanje mednarodnopravnih dokumentov s področja boja proti trgovini z ljudmi*, ur. Sandi Čurin, 9-34. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. Dostopno prek: <http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/Cela.pdf> (12. april 2011).

Dottridge, Mike. 2005. Types of Forced Labour and Slavery-like Abuse Occurring in Africa Today: A Preliminary Classification (Types de travail forcé et de violations analogues à l'esclavage en Afrique aujourd'hui. Classification préliminaire). *Cahiers d'Études Africaines, Esclavage moderne ou modernité de l'esclavage?* 45. Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/4393516?&Search=yes&searchText=Types&searchText=Dottridge&searchText=mike&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DMike%2BDottridge%2BTypes%2Bof%2B%26acc%3Don%26wc%3Don&prevSearch=&item=1&t1=7&returnArticleService=showFullText> (12. april 2011).

Eakin, Marshall C. 1997. *Brazil the Once and Future Country*. New York: St. Martin's Griffin Press.

Fausto, Boris. 1999. *A Concise History of Brazil*. New York: Cambridge University Press.

Hanchard, Michael. 1999. *Racial Politics in Contemporary Brazil*. Durham and London: Duke University Press.

Homepage von Konrad Weber. 2011. *World map*. Dostopno prek: <http://www.reliefs.ch/worldmap.jpg> (2. julij 2011).

Južnič, Stane. 1980. *Kolonializem in dekolonizacija*. Ljubljana: Založba Obzorja.

Levine, Robert M. 1999. *The History of Brazil*. New York: Palgrave Macmillan.

Martin, Percy Alvin. 1933. Slavery and Abolition in Brazil. *The Hispanic American Historical Review* 13 (2). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/2506690?&Search=yes&searchText=Percy&searchText=Abolition&searchText=Martin&searchText=Slavery&searchText=Brazil&searchText=Alvin&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DSlavery%2Band%2BAbolition%2Bin%2>

BBrazil%2BPercy%2BAlvin%2BMartin%26acc%3Don%26wc%3Don&prevSearch=&item=1&ttl=155&returnArticleService=showFullText (17. april 2011).

Maxwell, Kenneth R., Nelson in David Rockefeller. 2000. *Why Was Brazil Different? The Contexts of Independence*. CFR, 25. april. Dostopno prek: <http://www.cfr.org/americas/why-brazil-different-contexts-independence/p3747> (12. april 2011).

Meltzer, Milton. 1993. *Slavery: A World History*. Updated Edition. Da Capo Press, Inc.

National Underground Railroad Freedom Center. 2011. *Slavery Defined*. Dostopno prek: <http://freedomcenter.org/slavery-today> (7. april 2011).

Needell, Jeffrey D. 2006. *The Party of Order: The Conservatives, the State, and Slavery in the Brazilian Monarchy, 1831—1871*. Stanford, California: Stanford University Press.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2007. *Slavery Convention*. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/law/slavery.htm> (3. julij 2011).

--- 2007. *Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery*. Dostopno prek: <http://www2.ohchr.org/english/law/slavetrade.htm> (3. julij 2011).

Phillips, William D., JR. 1985. *Slavery from Roman Times to the Early Transatlantic Trade*. Manchester University Press.

Quirk, Joel. 2009. *Unfinished Business: A Comparative Survey of Historical and Contemporary Slavery*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: Unesco Publishing.

Rout, Leslie B, Jr. 1976. Race and Slavery in Brazil. *The Wilson Quarterly* 1 (1). Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/40255136?&Search=yes&searchText=Slavery&searchText=Brazil&searchText=Race/searchText=Leslie&searchText=Jr.&searchText=Rout%2C&searchText=B.&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DRace%2Band%2BSlavery%2Bin%2BBrazil%2BLeslie%2BB.%2BRout%252C%2BJr.%26acc%3Don%26wc%3Don&prevSearch=&item=1&ttl=109&returnArticleService=showFullText> (7. marec 2011).

Sjekloča, Marko. 1999. *V Braziliji še ni odpravljeno suženjstvo*. Dostopno prek: <http://www.markosj.net/suzenjstvo.htm> (9. maj 2011).

Testart, Alain. 2002. The Extent and Significance of Debt Slavery. *Revue française de sociologie, Supplement: An Annual English Selection* 43. Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/3322762?&Search=yes&searchText=Alain&searchText=Significance&searchText=Slavery&searchText=Extent&searchText=Debt/searchText=Testart&list=hide&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DThe%2BExtent%2Band%2BSignificance%2Bof%2BDebt%2BSlavery%2BAlain%2BTestart%26acc%3Don%26wc%3Don&prevSearch=&item=1&ttl=9&returnArticleService=showFullText> (10. maj 2011).

The Library of Congress. 2011. *Slavery – The Peculiar Institution*. Dostopno prek: <http://lcweb2.loc.gov/ammem/aahtml/exhibit/aopart1.html> (7. marec 2011).

--- 2011. *Stowage of the British Slave Ship "Brookes" Under the Regulated Slave Trade*. Dostopno prek: <http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=rbpe&fileName=rbpe28/rbpe282/28204300/rbpe28204300.db&recNum=0> (7. marec 2011).

--- 2011. *The Movement for Independence*. Dostopno prek: <http://international.loc.gov/intldl/brhtml/br-1/br-1-4.html#track1> (7. marec 2011).

The Trans Atlantic Slave Trade Database. 2011. *Introductory Maps. Map 7: Major coastal regions from which captives left Africa, all years.* Dostopno prek: <http://slavevoyages.org/tast/assessment/intro-maps/07.jsp> (29. julij 2011).

--- 2011. *Table.* Dostopno prek: <http://www.slavevoyages.org/tast/assessment/estimates.faces> (29. julij 2011).

The Vernon Johns Society. 2011. *The end of Slavery* (Chapter 4). Dostopno prek: <http://www.vernonjohns.org/plcooney/brhemncp.html> (9. maj 2011).

United Nations. 2011. *The Universal Declaration of Human Rights.* Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/udhr/> (6. april 2011).

Weissbrodt, David and Anti-Slavery International. 2002. *Abolishing Slavery and its Contemporary Forms.* New York and Geneva: United Nations. Dostopno prek: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/slaveryen.pdf> (26. junij 2011).